

De buitengewone bevordering bij keuze.

DOOR

Jhr. E. J. M. WITTERT,
Luitenant-Generaal b.d.

(Vervolg en slot van blz. 18.)

Bij het bovenstaande werd uitgegaan van de grondgedachte dat, tot verzekering van de hoogere aanvoering, uit iedere jaarklasse een viertal uitmuntende luitenants een voorsprong zou maken, waarop later voor den hoofdofficiersrang een tweede voorsprong zou kunnen volgen.

Het benoodigde viertal zou kunnen worden verkregen door in de eerste plaats te nemen de uitmuntende leerlingen van de H.K.S. en daarnaast troepenofficieren, niet-krijgsscholieren, die de bewijzen zouden leveren, dat zij, wat krijgskundige bekwaamheden betreft, niet behoefden onder te doen voor de krijgsscholieren.

Voorgedragen door hun eigen Chefs, zou dan door eene bijzondere commissie een onderzoek naar die bekwaamheden kunnen worden ingesteld — ik denk hierbij o.m. aan de schriftelijke opdrachten, die de krijgsscholieren moeten uitwerken en aan een mondeling examen — terwijl ten slotte eene detachering bij den Generalen Staf als eindproef zou kunnen gelden.

Nu staat echter allerminst vast, dat iedere jaarklasse ook juist vier aan alle te stellen eischen voldoende officieren zal opleveren. Bij de eene jaarklasse zal het aantal geschikten meer dan vier bedragen, bij de andere daar beneden blijven. Doet zich het eerste geval voor, zoo is het onvermijdelijk, dat hun aantal worde beperkt tot vier, tenzij in een of meer daaraan voorafgaande jaarklassen een tekort aan uitmuntenden bestaat, of te voorzien valt, dat zulk een tekort in de onmiddellijk volgende jaarklassen zal voorkomen.

Doch zelfs indien men aanneemt, dat uit iedere jaarklasse juist vier luitenants buitengewoon bevorderd worden, ook dan nog kan het verloop onder hen zoo grillig zijn, dat op het tijdstip, dat de hoogste rangen moeten worden bezet, het aanbod beneden de vraag blijft, dan wel deze overtreft.

Blijft het aanbod beneden de vraag, zoo kan daarin worden voorzien door den officier (de officieren), door wiens (wier) dienstverlating de vacature zou ontstaan, bij uitzondering boven de diensttijdgrens te handhaven.

Iets moeilijker wordt het, wanneer het aantal geschikten, doordat er nu toevallig een gering verloop is geweest, meer bedraagt dan het aantal vrijkomende plaatsen.

Zijn voor 2 generaalsplaatsen 4 kolonels beschikbaar, dan zullen de beste 2 den hoogereren rang verkrijgen, doch de beide overigen kolonel blijven. Komen dan een volgend jaar weer 2 generaalsvacatures en levert de aan de beurt zijnde promotie twee geschikte candidaten, dan zullen dezen en niet de twee kolonels der vorige promotie bevorderd moeten worden; op die wijze blijft toch de geregelde doorstroming in de hoogere rangen bestaan. De slachtoffers van een dergelijk stelsel verkeeren dan feitelijk in hetzelfde geval als ieder officier, die, bij de bevordering bij keuze, hoewel alleszins geschikt zijnde, als gevolg van de selectie niet bevorderd wordt en zich een jaar later door de meest geschikten eener volgende promotie ziet voorbijgaan.

Er bestaat echter ook eene andere oplossing.

Neemt men eens aan, dat voor 2 generaalsfunctiën 4 candidaten uit de oudste kolonelspromotie beschikbaar zijn en dus 2 daarvan geen generaal zouden kunnen worden, dan zou men die twee werkzaam kunnen stellen — c.q. laten — in eene functie, die in den regel door een kolonel wordt vervuld, doch waar de functionaris ook den generaalsrang zou *kunnen* bekleeden.

Bij de vaststelling van het aantal generaalsplaatsen op 8 werd door mij uitgegaan van de gedachte, dat zulks zouden zijn 4 Divisiecommandanten, 1 Commandant van de Lichte Brigade, 1 Inspecteur der Infanterie, 1 Inspecteur der Artillerie en 1 Sous-chef van den Generalen Staf.

Zou er nu bezwaar bestaan om ook nog den Gouverneur der K.M.A., den Directeur der H.K.S., den Chef van den Vliegdiens, den D.E.V., den Chef van den staf van den C.V. generaal te maken? Het wil mij voorkomen, dat dit bezwaar alleen van budgetairen aard kan zijn; in stede van 8 zouden er dan toch 13 zijn, die generaalstraktement zouden genieten. Doch ook deze aanslag op de schatkist ware te ontgaan door te bepalen, dat alleen de oudste 8 generaals-, de overigen slechts kolonelstraktement krijgen; deze laatsten komen dan eerst een volgend jaar, desnoods nog later, in het genot van het volle generaalstraktement.

Bij aanwezigheid van een groot aantal uitmuntende officieren onder de kolonels zou op overeenkomstige wijze kunnen worden gehandeld. Normaal moeten van 16 kolonelsplaatsen er 8 ingenomen worden door de 8 aanstaande generaals en 8 door hen, voor wie de kolonelsrang de eindrang vormt. Een overcompleteet aan uitmuntende kolonels kan dan te werk worden gesteld in functiën, in den regel door een luitenant-kolonel, c.q. majoor, vervuld. Als zoodanig noem ik de functiën van Chef van den staf bij eene Divisie, Afdeelingchef aan het Departement van Defensie, stafbureaux, Commandant van eene school voor verlofs-officieren, enz. Uit budgetaire overwegingen zouden ook dan alleen de oudste 16 kolonelstraktement genieten.

Op deze wijze vermijdt men het doen voorbijgaan van uitmuntende officieren door jongeren en ontstaat tevens geene vermindering van

het aantal kolonelsplaatsen voor hen, die geene buitengewone bevordering maakten.

Uiteraard mag deze maatregel slechts van tijdelijken aard zijn; regel moet zijn, dat men niet boven de bestaande formatie gaat.

Gemakshalve werd in dezen arbeid uitgegaan van eene fictieve algemeene ranglijst voor de Infanterie, Cavalerie en Artillerie, daarmede in zekeren zin vooruitlopende op een stelsel van bevordering, waarbij in alle wapens de bevordering in eenzelfde tempo zou geschieden.

De uitmuntende officieren zouden eene afzonderlijke bevordering maken en dus in zekeren zin eene afzonderlijke categorie vormen.

Op overeenkomstige wijze als in België en Frankrijk, waar men de „officiers brevetés” kent, zou men deze categorie van officieren door eene benaming kunnen aanduiden.

Men zou zelfs nog verder kunnen gaan en, in stede van te volstaan met het aanduiden van de categorie, de daartoe behoorende officieren kunnen opnemen in het dienstvak van den Generalen Staf.

De uitmuntende officieren zouden benoemd worden tot kapitein van den Generalen Staf en in beginsel — hierop wordt later teruggekomen — tot dit dienstvak blijven behooren en daarbij opklimmen tot den rang van opperofficier toe. Ook in de vaak meerjarige perioden, dat zij een troepencommando zouden bekleeden, zouden zij stafofficier blijven. „Stafofficier” zou dus feitelijk een synoniem zijn van „uitmuntend officier”.

Dat de Generale Staf hierdoor meer eene categorie dan een dienstvak zou zijn, lijkt mij geen bezwaar, immers thans behooren toch eveneens tot den Generalen Staf tal van officieren, die geen bepaald stafwerk verrichten en voor wie de plaatsing bij dit dienstvak dus meer eene — volkomen gerechtigde — waardeering van hunne verdiensten is. Wel zullen enkelen hunner wellicht in tijd van oorlog eene staffunctie bekleeden, doch wanneer dit als criterium mocht gelden, dan zouden eveneens de kapiteins, toegevoegd aan de Commandanten der Infanteriebrigades, die in tijd van oorlog als Chef van een Divisiestaf optreden, tot het dienstvak moeten behooren.

Beschouwt men den Generalen Staf als de categorie, het lichaam, dat alle uitmuntende officieren bevat, dan zou buitengewone bevordering bij keuze van luitenants na 13 jaren dienst kunnen geschieden door hen te bevorderen tot kapitein van den Generalen Staf. Voor zoover deze kapiteins na 21 dienstjaren weder in de termen vielen voor buitengewone bevordering, zouden zij alsdan majoor van den Generalen Staf worden. Zij, die echter tijdens hunne dienstperiode (detacheringen daaronder begrepen) de blijken zouden geven middelmatige troepenaanvoerders en opleiders te zijn, zouden het recht op vluggere bevordering moeten verbeuren. Men zou hen echter, indien zij in eenige bijzondere staffunctie buitengewone bekwaamheid toonden, bij het dienstvak kunnen handhaven en desnoods tot majoor of zelfs nog tot luitenant-kolonel kunnen doen opklimmen. Zij zouden dien

rang dan echter niet eerder mogen bereiken dan de officieren der jaarklasse, waartoe zij vroeger behoorden. Er zijn tal van functiën, die thans door officieren van den Generalen Staf worden vervuld, waarvoor niet ieder officier geschikt is en waarvoor men bijzondere paedagogische, organisatorische of technische talenten moet bezitten. Indien een Stafofficier in dit opzicht uitmunt, doch bij den troep onbruikbaar (minder bruikbaar) is, dan is het in 's lands belang hem in zijne functie te handhaven en desnoods ook nog bevordering te doen maken, de weg naar de hoogste legercommando's zou echter voor hem afgesloten moeten zijn. Eens dat de qualificatie Stafofficier aangeeft, dat men uitmuntend officier is, zou er echter reden kunnen bestaan, dergelijke officieren, ook al handhaaft men hen in hunne bijzondere functie, naar hun wapen van herkomst over te plaatsen.

Terugplaatsing naar het wapen van herkomst zou eveneens moeten geschieden, wanneer kapiteins van den Generalen Staf bij de cursussen, enz., die onder leiding van den Chef van den Generalen Staf plaats hebben, de blijken zouden geven, niet ten volle de bekwaamheden te bezitten, voor hoogere legeraanvoerders benoodigd. Bedoelde overplaatsing zou dan gepaard moeten gaan met plaatsing in de ranglijst bij de eigen jaarklasse.

In ieder der drie hoofdofficiërsrangen zou door de Stafofficiëren 4 jaar moeten worden doorgebracht. Buitengewone bevordering zou niet meer moeten plaats hebben.

Naast den troependienst zou ook de voorbereiding voor hoogere legeraanvoering stelselmatig voortgang hebben.

Mocht echter in een der hoofdofficiërsrangen blijken, dat een Stafofficier niet meer voldoet aan de eischen, die men aan hoogere troepen-aanvoerders moet stellen, zoo zou terugplaatsing naar het wapen van herkomst, in den regel gepaard gaande met uitsluiting van verdere bevordering, daarvan het gevolg moeten zijn. Op overeenkomstige wijze, als ten aanzien van kapiteins werd aangegeven, zou echter bij uitzondering handhaving in eene staffunctie kunnen geschieden (men kan b.v. een uitstekend D.E.V. zijn, doch ongeschikt zijn voor Divisiecommandant).

Regel zou dus zijn, dat een officier, eenmaal als kapitein bij den Generalen Staf geplaatst, tot dit dienstvak blijft behooren, zoolang hij de bewijzen levert, inderdaad een uitstekend officier te zijn¹⁾.

In het algemeen zal het onverschillig zijn in welke verhouding de officieren der verschillende wapens in den Generalen Staf voorkomen.

¹⁾ De officieren van den Generalen Staf zouden op de grijze uniform het tegenwoordige distinctief dragen; de thans bestaande ceremonieele tenue (atilla, kolbak, enz.) zou voor hen vervallen en vervangen worden door de voor hun wapen geldende ceremonieele uniform, eveneens met een distinctief. Het tegenwoordige distinctief echter, dat weinig opvalt en meer op eene velduniform dan op eene ceremonieele uniform thuis behoort, ware beter te vervangen door een ander, b.v. nestels in den geest als die, thans door de adjudanten van den Minister van Defensie gedragen.

Op het huidige oogenblik zijn er, naar verhouding tot de sterkte aan officieren van het wapen, weinig Artillerieofficieren bij den Generalen Staf; het valt dus te verwachten, dat in de eerstvolgende jaren het meerendeel der hoogere functiën bekleed zal worden door officieren van het wapen der Infanterie. Mocht dit, in verband met het beschikbare aantal commando's in het wapen zelf, tot bezwaren aanleiding geven, zoo zal een overcompleteet — indien men dit zoo wil noemen — ondergebracht kunnen worden in functiën bij den Generalen Staf of het Militair Onderwijs.

Hetzelfde zal moeten geschieden, indien er eens naar verhouding te veel artilleristen of cavaleristen zijn, of indien bij dit laatste wapen twee officieren in de ranglijst zeer dicht bij elkaar staan.

In dit verband zij echter opgemerkt, dat het ook kan voorkomen, dat voor de hoogere commando's in een wapen niet genoeg gegadigden zijn. Bij de Infanterie en Artillerie zal dit wel zeer zelden voorkomen, bij een klein wapen als de Cavalerie echter kan men zeer grillige afwijkingen hebben en zal het kunnen voorkomen, dat in het wapen zelf tijdelijk geen officier te vinden is, die voldoet aan de hooge tactische eischen, aan den Commandant der Lichte Brigade te stellen. In dat geval moet een uitmuntend officier van een ander wapen met dat commando worden belast; in de functie van Inspecteur der Cavalerie moet dan, zoo noodig, op andere wijze worden voorzien.

Mocht het echter wenschelijk worden geacht, dat onder de uitmuntende officieren van eene bepaalde verhouding tusschen de wapens niet te veel wordt afgeweken, zoo ware dit te regelen op overeenkomstige wijze, als dit thans bij de toelating tot de H.K.S. geschiedt.

Wanneer, zooals hierboven werd aangegeven, de uitmuntende officieren, voor wat betreft hunne bevordering, eene afzonderlijke categorie vormen, zoo mag die bevordering niet beïnvloed worden door den gang der bevordering van het wapen van herkomst. Zou het dus voorkomen, dat, zooals thans bij het wapen der Genie het geval is, de kapiteinsrang na 8 jaar werd bereikt, dan zou daarvan niet het gevolg mogen zijn, dat die kapitein weder na 8 jaar dienst in dien rang, d.i. dus 16-jarigen dienstdtijd, majoor zou worden, terwijl voor alle andere uitmuntenden dit eerst na 21 jaar zou geschieden. Billijkheidshalve zal in een dergelijk geval de betrokkene de anderen moeten inwachten, zoodat zij tegelijk majoor worden; niet de dienstdtijd als kapitein, doch de dienstdtijd als kapitein van den Generalen Staf zal voor de bevordering gelden.

In de voorstellen van den Minister van Defensie was ook opgenomen het naar voren brengen van een officier in de ranglijst, en wel met de bedoeling om officieren, die tijdens hun studietijd aan de H.K.S. reeds den kapiteinsrang behaalden, toch de voordeelen te doen genieten van eventueel blijkend „uitmunten” boven anderen, zij zouden dan op die wijze toch verkrijgen wat de „uitmuntende” luitenant door zijne vroegere bevordering verkreeg.

In het door mij aanbevolen stelsel past dit volstrekt niet.

In dat stelsel is, uitgaande van een normalen diensttijd als luitenant van 15, als kapitein van 10 jaren, welke voor de uitmuntenden wordt teruggebracht tot 13, resp. 8 jaren, de voorsprong in ieder der subalterne rangen 2 jaar.

Neemt men b.v. een officier, die na 11 jaar officiersdienst naar de H.K.S. gaat en die aldaar 3 jaren en bij den Chef G.S. 1 jaar dient, dan zou hij kapitein worden tegelijk met de overigen, die de normale bevordering volgden. Deze officier zou nu in de kapiteinsranglijst 2 jaar naar voren worden gebracht, m.a.w. zijn diensttijd in dien rang met 2 jaren worden verminderd. Indien hij, ook als kapitein blijvende uitmunten, weder 2 jaar eerder majoor werd, dan zou hij in totaal slechts 6 jaren als kapitein dienen. Dit is nu, zooals reeds vroeger werd betoogd, te kort te achten. De diensttijd als kapitein wordt nog korter, indien een dergelijk officier den kapiteinsrang reeds behaalt nog tijdens zijne detachering aan de H.K.S., e.q. dien rang reeds bij den aanvang van den cursus behaald heeft.

In dit laatste geval zou eerst na 19 jaren kunnen blijken of die officier tot de uitmuntenden behoort. Zou men op grond daarvan 16 jaren over hem in de hoogere rangen willen beschikken, dan zou hij ten slotte slechts 2 jaren eene kapiteinsfunctie — de studietijd toch telt niet mee — vervullen, hetgeen geheel ontoelaatbaar is.

Wil men dus van iemands capaciteiten in de hoogere rangen voldoende partij trekken, dan is het noodig, dat hij op zijn allerlaatst naar de Hoogere Krijgsschool gaat, wanneer hij 9 jaar officier is. Hij studeert dan 4 jaar (H.K.S. en G.S.) en kan, zoo hij voldoet, juist na 13 jaar dienst kapitein worden. (Misschien ware zelfs de voorkeur te geven aan een maximum diensttijd van 8 jaren, teneinde den bedoelden officier na eene vierjarige studie nog een jaar troependienst te doen verrichten om zijne kennis op te frisschen en te toonen, dat hij ook daarvoor geschikt is gebleven.)

Doet een officier het examen eerst na een langeren diensttijd dan 9 jaren, dan ontgaan hem geheel of gedeeltelijk de voordeelen van eene eventueele buitengewone bevordering bij keuze; hij heeft dit dan echter aan zich zelf te wijten. Het blijft uiteraard eene open vraag, of een jong officier (leeftijd \pm 28 jaren) reeds voldoende oog heeft voor zijn eigen belangen in de toekomst, terwijl ook studiezin vaak eerst in latere jaren, als men ouder en verstandiger is geworden, ontwaakt.

Hiertegen valt echter op te merken, dat de Chefs, die het legerbelang in het oog dienen te houden, de naar hunne meening geschikte officieren moeten aansporen, tijdig naar de H.K.S. te gaan. Een 28-jarig officier is trouwens geen kind meer; NAPOLEON commandeerde als 26-jarige het leger in Italië.

De grens, waarop een officier, die de H.K.S. niet bezoekt, toch nog zou kunnen worden toegelaten om proeven van bekwaamheid af te leggen, zou in verband hiermede de diensttijd van 11 jaren moeten

zijn. In één jaar zouden dan de vroeger genoemde schriftelijke opdrachten moeten worden bewerkt, een tweede jaar zou bestemd zijn voor de detachering bij den Chef van den Generalen Staf.

In de practijk zal moeten blijken, of en in hoeverre de door mij geraamde cijfers goed zijn, zoo b.v. of men uit iedere jaarklasse 4 uitmuntende officieren zal kunnen verkrijgen. Hierbij mag men zich uiteraard niet vergenoegen — in het land der blinden is éénoog koning — met de beste 4, doch zal men alleen diegenen mogen kiezen, die aan bepaalde, zeer *hooge eischen* voldoen. Onderlinge vergelijking van de eindcijfers van verschillende officieren van eenige jaarklassen — iedere jaarklasse volgt trouwens niet tegelijk den cursus aan de H.K.S. — zal moeten uitwijzen wie inderdaad *uitmuntten*.

Is uit het bovenstaande gebleken, hoe ik mij de regeling der buitengewone bevordering bij keuze voorstel, zoo rest thans nog de vraag, op welke wijze deze langs wettelijken weg vast te leggen ware en wel bij voorkeur op dusdanige wijze, dat daaruit ook het doel dier bevordering zou blijken.

Wanneer men in de Wet van 1902 nagaat — zie Art. 14 en Art. 12 — in welke gevallen bevordering bij keuze kan geschieden, dan kan men moeilijk een anderen indruk krijgen, dan dat het hier geldt eene belooning. In geenen deele kan men daaruit afleiden, dat de bedoeling voorzit, uitmuntende officieren vroeger in de hogere rangen te brengen. Zooals de eischen geformuleerd zijn, wettigen deze eene bevordering feitelijk niet. Moed en beleid, hoe hoog men die eigenschappen ook moge schatten, geven nog geen waarborg, dat iemand in de hogere rangen een geschikt aanvoerder en opleider zal zijn, terwijl, wat de overige eischen betreft, wel niemand zal willen beweren dat b.v. geschiktheid en aanleg, dan wel aanhoudend loffelijk gedrag of wel prijzenswaardige ijver ooit redenen kunnen zijn, om iemand vlugger in de hogere rangen te brengen. Zooals die eischen thans geformuleerd zijn, zou feitelijk alleen eene combinatie van al de eischen eene reden kunnen vormen om iemand vroeg in de hogere rangen te brengen.

Wanneer men nu de wording der bevorderingswetten nagaat, dan blijkt dat in de eerste Wet op de bevordering, dateerende van 28 Augustus 1851, in artikel 5, regelende de bevordering der luitenants, het navolgende voorkwam:

„Het overige één zesde kan door Ons worden aangevuld *bij keuze* „uit zoodanige officieren, die boven anderen uitmuntten door bijzondere „talenten, kennis, geschiktheid en aanleg, door meerdere beoefening „der tot hun vak betrekking hebbende wetenschappen, door aanhoudend „loffelijk gedrag en dienstijver, door bijzondere verrichtingen en *waar-* „*van men, tengevolge van de opvolgende rapporten, de verzekering*

„heeft, dat zij bijzondere geschiktheid bezitten, om in hogere rangen „nuttige diensten te kunnen bewijzen”.¹⁾

De Memorie van Toelichting merkte dienaangaande op:

„Aan den Koning moet de bevoegdheid worden gelaten om, ook in „de mindere rangen, officieren van uitmuntende talenten of uitstekende „bekwaamheden, buitengewoon bij keuze te kunnen bevorderen, niet „alleen om dusdanige officieren te beloonen en daardoor anderen aan „te moedigen, maar *inzonderheid om hunne talenten en bekwaamheden „ten nutte van den dienst aan te wenden*”.¹⁾

In het Voorloopig Verslag was ook gewezen op de wenschelijkheid om voor bevordering bij keuze een examen te doen afleggen. De Regeering gaf echter te kennen, dat het voldoen aan een theoretisch en zelfs aan een practisch examen nog geen waarborg was, dat een officier „het karakter, de energie en den tact bezat om in hogere rangen nuttiger dienst te bewijzen, althans niet in den zin, dat hij, in het belang van den dienst — en dit belang, men herhaalt het, moet bij elke bevordering, maar inzonderheid bij eene bevordering bij keuze, op het oog worden gehouden — ouderen in rang zou behooren voorbij te gaan”.

In elk geval sprak ten duidelijkste uit de Wet de bedoeling om de bevordering bij keuze aan te wenden om de meest geschikte officieren eerder in de hooge rangen te brengen, de belangen van den dienst werden op den voorgrond gesteld, de belooning kwam eerst in de tweede plaats.

Dat de Regeering het examen afwees, kan m.i. slechts daardoor verklaard worden, dat zij vreesde dat daarbij bepaalde cijfers op den duur den voorrang zouden krijgen boven de rapporten, aan het einde van Art. 5 bedoeld, terwijl toch alleen uit deze rapporten kon blijken of karakter, energie en tact aanwezig waren.

In Maart 1900 diende Minister ELAND eene gewijzigde Wet op de bevordering in. In dit Ontwerp-Wet werd de bevordering bij keuze geregeld in Art. 14, dat, voor zooveel betreft de voor de bevordering gestelde eischen, ongeveer gelijkkluidend is met het gelijkgenummerde artikel, zooals het thans in de Wet van 1902 voorkomt.

Van Art. 3 der Wet van 1851 week het in zooverre af, dat thans aan de toenmaals genoemde eischen voorafging een nieuwe eisch „moedig en beleidvol gedrag”, terwijl daarentegen het door mij vroeger gecursiveerde, betrekking hebbende op de rapporten, was komen te vervallen.

Zou men voorts uit de redactie van het oude Art. 3 hebben kunnen opmaken, dat de bevordering bij keuze moest berusten op het aanwezig zijn van alle daar genoemde eischen — daarbij kwamen dan ook nog de rapporten — zoo zou men uit de aanwezigheid van het woordje „of”, aan den laatsten eisch in Art. 14 voorafgaande, kunnen afleiden, dat de bevordering reeds voldoende gemotiveerd zou zijn, indien aan één der genoemde eischen voldaan zou worden.

¹⁾ Cursiveering van mij.

Deze redactie, doch vooral het vervallen van het geëursiveerde gedeelte, hebben er m.i. toe bijgedragen, dat men in de bevordering bij keuze hoofdzakelijk is gaan zien eene belooning of een prikkel en dat men het dienstbelang, d.i. een vroegtijdig bezetten van de hogere rangen door de meest geschikten, uit het oog is gaan verliezen.

In zijn hierboven reeds genoemd Ontwerp-Wet van Maart 1900 had Minister ELAND eene imperatieve bepaling opgenomen. Het eerste lid toch van het ontworpen Art. 14, vaststellende, dat de bevordering van tweede-luitenants naar ouderdom van rang zou geschieden, bepaalde verder, dat zulks zou geschieden „voor de eerste-luitenants voor niet meer den *negen tiende* en voor niet minder dan *drie vierde* van het getal der elk vijftal jaren te bevorderen officieren naar *ouderdom van rang* en overigens *bij keuze*”. Ten minste één tiende en ten hoogste één vierde zou dus bij keuze bevorderd *moeten* worden.

Hiermede zou dus voor een beperkt aantal officieren, die aan bepaalde eischen voldeden, in het leven zijn geroepen een *recht* op buitengewone bevordering bij keuze.

M.i. terecht, deed Minister ELAND uitkomen, dat het vooruitzicht, bij keuze bevorderd te worden, eerst dan een behoorlijken prikkel tot studie en inspanning zal vormen, indien dat vooruitzicht niet meer van facultieven aard is, doch vast zou komen te staan.

Door dit recht vast te leggen, zou men niet langer afhankelijk van het eventueel wisselende inzicht van opeenvolgende ministers.

Blijkens het V.V. achtten in 1900 verscheidene leden het noodig, dat, mocht imperatieve bevordering bij keuze ingevoerd worden, daarbij althans objectieve eischen zouden moeten worden gesteld, als b.v. het met goed gevolg afleggen van een examen, of het met uitnemend resultaat bijgewoond hebben van den cursus aan de H.K.S. Ook vermeenden die leden, dat te veel werd gelet op theoretische kennis en eerst in de tweede plaats op praktische bruikbaarheid. Om die reden betreurden dan ook die leden het vervallen van de reeds meer aangehaalde, door mij geëursiveerde slotbepaling van het oude Art. 3.

De Minister achtte eene nadere omschrijving der eischen niet gewenscht en wenschte „in geen geval het voldoen aan eenig examen te willen voorschrijven”, juist ook met het oog op het in het V.V. opgemerkte, dat de praktische bruikbaarheid van de allerhoogste waarde is.

Velen zullen vermoedelijk met mij dit antwoord bevreemdend vinden; vond de Minister toch, dat praktische bruikbaarheid van hooge waarde was, dan kon hij naast of vóór een examen of een te doorloopen cursus ook nog eischen van praktische bruikbaarheid opnemen.

De Wet van Minister ELAND kwam niet in behandeling; Minister BERGANSIUS, die haar overnam, deed in September 1901 het imperatieve vervallen. Naar zijne meening zouden de uitmuntende officieren „ook al zouden zij geen *recht* kunnen doen gelden, toch wel vroeger of later de plaats innemen, die hun toekwam”.

Het wil mij voorkomen, dat deze bewering van Minister BERGANSIUS

door de feiten gelogenstraf is geworden. Zeer zeker zijn er wel tal van uitmuntende officieren in de hoogere functiën gekomen, doch het aantal jaren, dat zij in die functie doorbrachten — men ga in dit verband slechts de loopbaan na van de nog in dienst zijnde en van de na het mobilisatietijdperk gepensioneerde opperofficieren — was zoo kort, dat zij niet de rente hebben afgeworpen, die de Staat, gezien de offers aan hunne opleiding gebracht, daarvan had mogen verwachten.

Men heeft feitelijk nooit ten volle begrepen, dat 's lands belang medebrengt, dat de meest bekwamen langen tijd in de hoogere functiën en, rekening houdende met de diensttijdgrens, dus korteren tijd in de lagere rangen moeten doorbrengen.

Erkent men echter de noodzakelijkheid van eene stabiliteit in de hoogere rangen, zoo komt de buitengewone bevordering in een geheel ander daglicht te staan, zij is niet meer uitsluitend eene belooning of een prikkel, doch is in het bijzonder het middel om die stabiliteit te verkrijgen.

Als zoodanig toegepast, vormt zij echter tevens voor den jongen officier de belooning voor zijne inspanning. Het vooruitzicht, om later in de hoogere rangen te komen, ligt voor hem in een min of meer verwijderd verschiet, de vlugge bevordering daarentegen, eerst tot kapitein, later tot majoor, is reeds dadelijk de vrucht van zijn arbeid.

Bij de behandeling van de voorstellen van Minister LAMBOUY in de Tweede Kamer heeft de afgevaardigde TILANUS, die in de bevordering bij keuze echter voornamelijk eene belooning, d.i. een prikkel zag, de meening uitgesproken, dat gedurende de 60 jaren, dat de Hoogere Krijgsschool bestaat, de toeloop voldoende was geweest en aan een extra prikkel dus geen behoefte is.

Ik zou daartegen willen aanvoeren, dat, nadat tijdens het ministerschap van den Heer LAMBOUY, door dezen bewindsman een aanvang was gemaakt met de buitengewone bevordering, het échec van diens voorstellen in de Tweede Kamer het gevolg heeft gehad, dat in April 1930 voor het toelatingsexamen tot de H.K.S. zich slechts 3 candidaten hebben aangemeld, terwijl ook in de jaren tusschen 1919 en 1930 het aanbod, ook kwalitatief, beneden de vraag bleef. Eene plaatsing bij den Generalen Staf en de daaraan verbonden voordeelen blijken tegenwoordig geen voldoende prikkel meer te vormen.

De buitengewone bevordering zal echter eerst dan — Minister ELAND betoogde dit reeds — als prikkel werken, indien het vooruitzicht daarop imperatief wordt vastgesteld.

De afgevaardigde TILANUS deed echter terecht uitkomen, dat door de Wetswijziging van Minister LAMBOUY in geenen deele een wettelijke waarborg voor buitengewone bevordering bij keuze wordt geschapen; daartoe zouden eerst, hetzij in de Wet zelf, dan wel bij op de Wet gegronde algemeene maatregelen van bestuur, regelen omtrent de bevordering moeten worden gesteld.

Ook de afgevaardigde VAN DIJK vestigde hierop de aandacht, daarbij

tevens wijzende op de eigenaardige wijze, waarop het verschil tusschen bevordering bij keuze en buitengewone bevordering bij keuze is geformuleerd.

Hoewel ik mij feitelijk alleen tot taak had gesteld, deze laatste te behandelen, bestaat er toch tusschen beide soorten van bevordering, zij het in zekeren zin alleen in naam, eene overeenkomst, die het mij gewenscht doet voorkomen, ook eerstgenoemde in den kring mijner beschouwingen op te nemen.

Zoowel de Wet van 1851 als die van 1902 kenden slechts eene „bevordering bij keuze”, vallende daaronder zoowel datgene, wat men de *normale* bevordering van kapiteins en hoogere officieren zou kunnen noemen, als datgene, wat thans onder *buitengewone* bevordering wordt verstaan. Eens, dat deze laatste benaming door Minister LAMBOOY in het leven werd geroepen, was het noodig eene definitie van beide soorten te geven.

De normale bevordering bij keuze, zooals zij bestond en ook zou worden gehandhaafd, is in haar wezen feitelijk niet anders dan eene bevordering naar ouderdom van rang, waarbij echter niet zij, die *ongeschikt* zijn voor den hooger rang (op grond van Art. 9) worden gepasseerd, doch zulks ook kan geschieden wanneer iemand *geschikt is*, doch een ander *meer geschikt*. Dit zal steeds noodig blijven, zolang het aantal voor bevordering in aanmerking komende naar verhouding grooter is dan het aantal in de hoogere rangen ontstaande vacatures.

De aldus bevorderden winnen slechts enkele plaatsen, bij de buitengewone bevordering worden grootere sprongen gemaakt.

Hoewel nu uit de behandeling van Minister LAMBOOY's voorstellen in de Kamer en uit de daarbij gewisselde stukken op te maken valt, wat zijne bedoeling was, valt dit uit de Wet geenszins te lezen.

Reeds dadelijk zou men bij de *normale* bevordering bij keuze de vraag kunnen stellen hoe groot het aantal officieren is, waaruit de meest geschikten gekozen worden. Bij de laatste bevordering van luitenant-kolonels der Infanterie, omstreeks Mei 1930, zou men, de bevordering van den Gouverneur der K.M.A. en van twee Stafofficieren als buitengewone bevordering beschouwende, tot de conclusie kunnen komen, dat de keuze van 4 kolonels heeft plaats gehad uit ongeveer 15 luitenant-kolonels. Hoe zou echter de keuze uitgevallen zijn, indien men slechts gekozen had uit b.v. 10 of 12 luitenant-kolonels; zou dan wellicht niet een der thans gepasseerden — tenzij deze allen ongeschikt waren — kolonel zijn geworden? Zou het wellicht ook anders zijn uitgevallen, indien men de keuze uit eene grootere categorie had gedaan?

Volgens de Wet komen voor bevordering in aanmerking alle luitenant-kolonels, die twee jaren in dien rang hebben gediend, de Minister had dus tot no. 24 of 25 kunnen gaan en zou bij eene eventueele bevordering van kapiteins tot den majoorsrang zijne keuze kunnen doen

uit alle kapiteins met 4 jaren dienst in dien rang, d.i. aldus uit de nos. 1 t/m. 113.

Zonder van de Wet af te wijken, zou hij voorts kunnen bevorderen naar meer of mindere geschiktheid en dus bij de eerste majoorvacature no. 113 kunnen bevorderen, indien deze als de meest geschikte aangeschreven zou staan.

Dit zou dan wel geheel het karakter hebben van eene *buitengewone* bevordering, doch is dit ook het geval, indien b.v. no. 50 of no. 25 of no. 15 wordt gekozen? Zullen dan de lagere nummers geen majoor meer kunnen worden? Wanneer wordt het eene *buitengewone* bevordering? *Het is het in het leven roepen van laatstgenoemd begrip, dat eene scherpe definitie van de normale bevordering bij keuze noodig maakt.*

Gemakkelijk is dit niet en het wil mij voorkomen, dat deze moeilijkheid eerst naar behooren zal kunnen worden opgelost, indien men bij de algemeene bevordering van het officierskorps kan komen tot een stelsel, waarbij de majoorrang b.v. wordt bereikt uiterlijk vóór afloop van het 26e officiersdienstjaar. Tot majoor zouden dan worden bevorderd de meest geschikten uit de kapiteins, die wèl hun 25e, doch nog niet hun 26e dienstjaar hebben volbracht. Degenen, die op laatstgenoemd tijdstip geen majoor zouden zijn, zouden geene bevordering meer maken.

Het lijkt mij niet moeilijk, in de aan de beurt zijnde jaarklasse, naar de mate van hunne geschiktheid, eene volgorde vast te stellen. Bij in-tredende vacature zou dan de meest geschikte bevorderd worden, al zou dit dan ook gepaard gaan met een tijdelijk passeeren van een oudere. Wel brengt dit eene verandering in de bestaande rangorde, doch aangezien die rangorde uitsluitend berust op den uitslag van het vergelijkend officiersexamen, dat 25 jaar vroeger plaats had, acht ik dit geen bezwaar.

Art. 11 der Bevorderingswet, dat thans in zekeren zin de normale bevordering regelt, zou in dier voege gewijzigd en uitgebreid kunnen worden, dat daaruit sprak, dat de bevordering tot majoor uiterlijk zou moeten geschieden tusschen het 25e en 26e dienstjaar en dat daarbij de meest geschikten zouden vóórgaan.

Op overeenkomstige wijze zoude ook de bevordering der majoors, luitenant-kolonels en kolonels moeten worden geregeld, uitgaande van een verblijf van 4 jaren in iederen rang.

Voor wat nu de buitengewone bevordering bij keuze betreft, is reeds vroeger de wenschelijkheid betoogd, haar imperatief in de Wet vast te leggen en wel niet in de eerste plaats om daardoor aan de uitmuntende officieren een *recht* toe te kennen als wel om te verzekeren, dat — en dit is een *landsbelang* — de hoogere rangen langen tijd door dezelfde personen bezet zullen worden.

In de Ontwerp-Wet van Minister ELAND kwam voor, dat ten minste één tiende van de luitenants bij keuze bevorderd *moest* worden.

Niet alleen acht ik dit te apodictisch — het aanbod van uitmunt-

den kan toch beneden de vraag blijven — doch bovendien blijkt niet wat het doel der bevordering bij keuze is.

In zijn vroeger door mij aangehaald artikel in het Orgaan gaf ook de Majoor BLOKHUIS aan, hoe het *recht* op buitengewone bevordering wettelijk ware vast te leggen. Ik gaf reeds te kennen om welke redenen het door hem aangeprezen stelsel mij niet aanbevelenswaard voorkomt.

Aanvaardt men het stelsel, dat door mij wordt voorgestaan, d.i. in het kort, bevordering van luitenants na 13-jarigen dienst tot kapitein van den Generalen Staf, 8 jaar later gevolgd door bevordering tot majoor, dan zou, om de gedachte te bepalen, een wetsartikel, dat deze aangelegenheid regelde, kunnen luiden als volgt:

„De buitengewone bevordering bij keuze heeft ten doel uitmuntende officieren vroegtijdig in den hoofdofficiersrang te brengen, teneinde in de hoogere rangen langer te kunnen dienen.

Voor deze bevordering komen in aanmerking:

a. Luitenants, die getoond hebben in alle opzichten goede troepenofficieren te zijn en die bovendien voldaan hebben aan (door Ons?) te stellen eischen van bijzondere militaire bekwaamheid.

De bevordering geschiedt door die luitenants aan het einde van hun 13e dienstjaar als officier te bevorderen tot kapitein van den Generalen Staf.

Mocht een officier, voldoende aan het ad. a, eerste lid, genoemde, reeds den kapiteinsrang hebben bereikt, dan wordt hij in dien rang overgeplaatst bij den Generalen Staf¹⁾.

Het aantal officieren, dat als kapitein naar den Generalen Staf overgaat, zal jaarlijks 4 bedragen, tenzij slechts een geringer aantal aan de gestelde eischen voldoet.

b. Kapiteins van den Generalen Staf, die, zoowel bij den troependienst als bij het vervullen van hunne verrichtingen bij den Generalen Staf, blijven uitmunten.

Zij worden na een diensttijd van 8 jaren bij het dienstvak tot majoor bevorderd”.

De verdere bevordering zou, zooals vroeger reeds door mij is aangegeven, telkens na 4 jaar in ieder der hoofdofficiersrangens plaats hebben; dit is dan echter geene buitengewone bevordering en zou dus als zoodanig niet nader omschreven behoeven te worden. Zoolang de hoofdofficier van den Generalen Staf blijft uitmunten en dus tot de meest geschikten zijner ranggenooten niet-Stafofficieren blijft behooren, volgt hij de normale bevordering bij keuze; voldoet hij niet of slechts ten deele, dan treft hem hetzelfde lot van hen, die door meer ge-

¹⁾ Deze bepaling is noodig met het oog op de mogelijkheid, dat officieren van eenig wapen — de Genie b.v. — reeds vóór het verstrijken van hun 13e dienstjaar kapitein zijn. Voor hunne bevordering tot majoor geldt dan — zie ad. b — hun diensttijd bij het dienstvak van den Generalen Staf.

schikten worden voorbijgegaan. Eene niet-bevordering gaat tevens gepaard met terugplaatsing bij het wapen van herkomst.

Uitgaande van eene vierjarige dienstperiode in ieder der drie hoofd-officiersrangen, zou bepaald kunnen worden, dat ten minste 6 jaar een troepencommando en ten minste 3 jaar eene staffunctie moet worden bekleed.

Ten aanzien van de bevordering van generaal-majors tot luitenant-generaal zou kunnen worden bepaald, dat deze kan geschieden bij keuze uit hen, die twee jaar in dien rang hebben gediend.

Buiten en behalve de door mij aangegeven bepalingen, waarin de buitengewone bevordering bij keuze als het ware stelselmatig wordt geregeld, zou de Wet ook de gelegenheid moeten openen om, zij het dan ook in uitzonderingsgevallen, die bevordering ook om andere redenen toe te passen.

Art. 12 voorziet daarin reeds voor wat betreft schitterende wapenfeiten en uitstekende militaire daden in oorlogstijd; de bevordering dient alsdan tot belooning.

In beginsel valt dit af te keuren, de aangewezen belooning daarvoor bestaat in ridderorden, eeresabels, eervolle vermeldingen, enz.

In de Wet van 1851 kwam eene dergelijke bepaling eveneens voor. Art. 3. toch bepaalde, dat bevordering bij keuze — het gold hier luitnants — ook kon geschieden „tot belooning van eenig schitterend en *met beleid*¹⁾ uitgevoerd wapenfeit”. „Duidelijk toch is het”, zoo luidde de Memorie van Toelichting, „dat zich het geval kan voordoen, dat het nuttig en ook billijk is, om eenig schitterend wapenfeit in stede van met eene ridderorde, of daarenboven met eene buitengewone bevordering te beloonen, teneinde van hem, die door uitstekende dapperheid en beleid heeft uitgemunt, in hoogere rangen partij te trekken en door zijn voorbeeld anderen aan te moedigen.”

Ik vestig er de aandacht op, dat ook thans weder niet uitsluitend de gedachte van beloonen vóórzat, doch dat men ook het bezetten van de hoogere rangen in het oog hield. Toen echter in het V.V. eenige leden den wensch te kennen gaven, de woorden „met beleid” te doen vervallen, gaf de Regeering daaraan toe, waardoor m.i. echter het eenige motief voor bevordering tot hooger rang feitelijk kwam te vervallen.

Voor den tijd van vrede zou de eisch van moedig en beleidvol gedrag, thans in Art. 15 opgenomen, gevoegelijk kunnen vervallen.

Voor buitengewone bevordering van officieren met bijzondere juridische kennis is m.i. geen enkele reden aanwezig; er bestaan andere middelen om deze studie aan te moedigen.

In beginsel ware hetzelfde te zeggen ten aanzien van officieren met bijzondere technische kennis. Eene uitzondering ware wellicht te maken voor het geval het gewenscht zou zijn, aan eene bijzondere technische

¹⁾ Cursiveering van mij.

functie — ik zou dit willen uitbreiden tot de functie van leeraar bij eene schietschool, rijkschool, bij het vliegwezen, enz. — een bepaalden rang te verbinden.

Aan den officier, die daarvoor in de termen viel, zou echter ook de titulaire rang, zij het dan ook met hoogere bezoldiging, kunnen worden verleend; hij zou echter geen vluggere promotie maken dan zijne tijdgenooten, waaraan tevens het voordeel verbonden zou zijn, dat hij langer in die bijzondere functie renderend zou kunnen werken.

Voor de benoeming tot kapitein-intendant waren analoge eischen te stellen, als voor de kapiteins van den Generalen Staf gelden; de verhouding van het aantal hoofdofficiersplaatsen waarborgt wellicht thans reeds eene vlugge bevordering en daarmee dus voldoende toeloop naar het dienstvak.

Zijn in het door mij aanbevolen stelsel van buitengewone bevordering zoowel het hoogere landsbelang als het belang van de ijverige en uitmuntende officieren naar behooren gewaarborgd, zoo kan toch ook eene bijzondere waardeering van tal van goede officieren, die zich ook bijzondere inspanning getroostten, doch daarbij niet „den eersten graad” behaalden, niet worden ontbeerd. Wel zullen officieren, die na het volgen van de H.K.S. slechts „den tweeden graad” behaalden, door hunne studiën beter voorbereid zijn voor de hoogere rangen en dus eene grootere kans hebben om onder de daarvoor plaats hebbende selectie te vallen, doch aangezien die bevordering in een vrij verwijderd verschiet ligt, zou kunnen blijken, dat dit vooruitzicht geen voldoende prikkel zou zijn, om zich voor het toelatingsexamen aan te melden.

De door mij noodig geachte bijzondere waardeering zou kunnen worden verkregen door terug te keeren tot het oude stelsel, waarbij aan tal van leeraars- en adjudantenfunctiën toelagen waren verbonden. Voor die functiën waren dan in de allereerste plaats de officieren, die den „tweeden graad” behaalden, te bestemmen.

Wellicht echter verdient het de voorkeur eene bepaalde toelage te verbinden aan het behalen van den „tweeden graad”. Aan bedoelde officieren zou men daarbij de qualificatie van „adjunct-officier van den Generalen Staf” kunnen toekennen en hen als zoodanig in den kapiteins- en luitenantsrang hulpfunctiën bij hoogere staven kunnen doen vervullen.

Waar het landsbelang medebrengt, dat officieren zich toeleggen op de rechtsstudie en technische studiën, zou ook hier eene plaatsing in beter bezoldigde functiën, dan wel eene toelage aan het met succes volgen van die studiën verbonden moeten worden.

Aangezien de officieren van den Generalen Staf finantieel reeds gebaat zullen zijn, doordat zij eerder in de beter bezoldigde rangen komen en — mits zij voldoen — tot het dienstvak blijven behooren, ware de toelage, die thans door de kapiteins wordt genoten, iets te

verminderen en haar voor kapiteins en hoofdofficieren gelijk te maken.

Tegen de buitengewone bevordering wordt wel eens als argument aangevoerd, dat vaak gebleken is, dat officieren, die in vreedstijd boven anderen uitmunten, in den oorlog onbruikbaar bleken, terwijl anderen, die nooit opgevallen waren, alsdan juist uitblonken.

Voor wat het eerste betreft, schrijft „Driestar” in zijn reeds door mij aangehaald artikel in het Orgaan dit in hoofdzaak toe aan de omstandigheid, dat men de verdienstelijke officieren te lang in de bureaux deed verblijven en uit den troep hield. Voorts mag het m.i. bij een goed stelsel van opleiding en beoordeeling niet voorkomen, dat eventueel bij een officier aanwezige aanvoerderstalenten in vreedstijd *niet* opvallen. Het is de taak der Chefs, deze te ontdekken en verder tot ontwikkeling te brengen.

Welke maatregelen men echter ook neme, steeds zal het mogelijk zijn, dat een goed organisator en opleider in vreedstijd te velde een minder bruikbaar aanvoerder blijkt te zijn en omgekeerd. In het laatste geval zal men door buitengewone bevordering den bekwamen *aanvoerder* naar voren moeten brengen. Wat het zwaarst weegt, moet het zwaarst gelden; als de nood aan den man is, staat de aanvoering op het eerste plan; is eens de vrede gesloten, dan treden de belangen van de opleiding, van de voorbereiding tot de oorlogstaak, weder op den voorgrond.

Hoewel eene wettelijke regeling van de buitengewone bevordering m.i. urgent is, behoeft met hare toepassing niet te worden gewacht, tot eene betreffende wetswijziging tot stand is gekomen, doch kan reeds thans — het is trouwens gedeeltelijk reeds geschied — daarmede worden aangevangen.

Van onder af aanvangende, blijkt, dat van de officieren, die thans den cursus aan de H.K.S. volgen, er slechts weinigen zijn, die na eventueele detachering onder de bevelen van den Chef van den Generalen Staf de 13 dienstjaren niet zullen hebben overschreden. Er zijn er zelfs, die dan 18 tot 20 dienstjaren achter den rug zullen kunnen hebben. Hoe grooter het aantal dienstjaren bedraagt, des te moeilijker zal het zijn, die officieren lang in de hogere commando's te doen verblijven. Dit behoeft echter geen reden te zijn, hen ook uit te sluiten van functiën in den Generalen Staf. Ligt het aantal dienstjaren van een officier tusschen 18 en 13 in, dan ware in overweging te nemen hem één jaar korter in den kapiteins-, majoors- en luitenant-kolonelsrang te doen verblijven, waardoor hij dan toch nog als Brigade- en Divisiecommandant 4 jaren rente zou kunnen afwerpen. Ten aanzien van de officieren, die reeds thans hunne detachering bij den Chef van den Generalen Staf achter den rug hebben, gelden soortgelijke overwegingen. In het algemeen kan gezegd worden, dat een overgangstijdperk zal moeten worden doorgemaakt, waarbij voorloopig met een

korter verblijf in de lagere hoofdofficiersrangen zal moeten worden volstaan. Het aantal uitmuntende officieren, thans in de jaarklassen kapiteins aanwezig, zal hierop uiteraard ook van invloed zijn.

Van boven aanvangende, zou de minst oordeelkundige wijze van handelen die zijn, dat men de opperofficiëren, die de diensttijdgrens reeds hebben overschreden, doch nog geen 4 jaar hunne functie bekleeden, op pensioen stelde om hen te vervangen door degenen — uiteraard de meest geschikten — die op hen volgen, die dan vermoedelijk ook weder in veel korter dan 4 jaren de eindgrens zouden bereiken. Men zou dan gedurende eene reeks van jaren eene snelle doorstrooming in de hoogere rangen krijgen, die, doordat zij lijnrecht tegen de stabiliteit ingaat, niet anders dan nadeelig voor het dienstbelang kan zijn en de officieren zelf weinig zal baten.

Op den voorgrond moet m.i. staan het streven om de hoogste commandanten ten minste 4 jaar in hunne functie te handhaven en hen alsdan te vervangen door anderen, die nog zóó ver van de diensttijdgrens staan, dat zij eveneens 4 jaar in hunne functie zullen kunnen vertoeven.

In het overgangstijdperk zal dit moeilijk gaan en zal men nog moeten aanvaarden, dat ook die vervangers 1 of 2 jaren boven de eindgrens zullen moeten blijven. Schijnbaar vertraagt men op die wijze het tempo der bevordering; in werkelijkheid echter niet. Wanneer men voor de keus staat eene generaalsfunctie gedurende 3 jaar opvolgend te doen vervullen door 3 personen, A., B. en C., dan wel 4 jaar door A en 5 jaar door C., dan verdient dit laatste in 's lands belang de voorkeur; ten aanzien van B. zou dan kunnen worden gehandeld, als vroeger door mij werd aangegeven voor het geval, dat het aanbod de vraag overtreft.

Aangezien in de laatste jaren reeds een aantal hoofdofficiëren buitengewone bevordering bij keuze heeft gemaakt, zal het wellicht binnen niet al te langen tijd mogelijk zijn, tot een toestand te geraken, waarin het door mij voorgestane stelsel ten volle zal kunnen worden toegepast.

De militair-hygiënische dienst tijdens de mobilisatie.

DOOR

J. P. BIJL,

*Reserve Dirigeerend Officier van gezondheid 2e kl.,
destijds Chef van de Gezondheids-Commissie
van het Algemeen Hoofdkwartier,*

EN

Dr. H. PEETERS,

Reserve Officier van gezondheid 1e kl., destijds Divisie-hygiënist.

Toen de eerste mobilisatiedag was aangebroken, gold met betrekking tot den militair-hygiënischen dienst hetgeen daarover bepaald was in het „Oorlogsvoorschrift Geneeskundige Dienst 1910”. Wij lezen daarin, dat tot het Hoofdkwartier van het Veldleger behoort eene Gezondheids-Commissie, bestaande uit een officier van gezondheid als chef en het hem toegevoegde personeel.

De chef beschikte, althans volgens het O.V.G.D., over het noodige tot het voorbereiden van bacteriologische en tot het doen van scheikundige onderzoekingen, vooral van drinkwater, alsmede over ontsmettingsmiddelen. De taak van die Commissie was in het O.V.G.D. nader omschreven. Voor liniën en stellingen zouden Gezondheids-Commissiën, bestaande uit militairen en burgers dienst doen. In het O.V.G.D. werden ook de verschillende officieren van gezondheid gewezen op de taak, welke zij uit hygiënisch oogpunt hadden te vervullen. Dit was vrijwel alles. De organisatie kon dus niet anders dan hoogst gebrekkig genoemd worden en de Inspecteur van den Geneeskundigen Dienst der Landmacht had dan ook reeds in verschillende opzichten verbeteringen doen voorbereiden, toen in Juli 1914 de snelle opeenvolging der feiten alle voorbereidingen achterhaalde.

Behalve met de gebrekkige organisatie van eigen dienst had men rekening te houden met andere ongunstige omstandigheden. De wet op de besmettelijke ziekten dateerde van 4 December 1872, uit een tijd dus, toen in vele opzichten andere begrippen over epidemiologie heerschten dan tegenwoordig. Daarbij kwam, dat de burger-organisatie, het Staatstoezicht op de Volksgezondheid, reeds in normale tijden niet aan alle te stellen eischen voldeed, laat staan in mobilisatie- of oorlogstijd.

Onder die omstandigheden en met het schrikbeeld van de oorlogsepidemieën voor oogen, begon de militaire geneeskundige dienst 1 Augustus 1914 zijn hygiënische taak te verrichten.

Gelukkig waren er ook gunstige omstandigheden.

In de eerste plaats moet dan gewezen worden op de medewerking van Dr. BROERS, den Directeur van het Centraal Laboratorium voor

de Volksgezondheid. De onderzoeken, welke in vreedstijd in het laboratorium van het hospitaal te Utrecht verricht werden, konden, evenals tijdens de laatste legermanoeuvres het geval was geweest, terstond bij het uitbreken van den oorlog in het burgerlaboratorium worden gedaan. Duizenden onderzoeken ten behoeve van de gemobiliseerde troepen zijn sedert aldaar verricht.

Eveneens moet met dankbaarheid worden herdacht de hulpvaardigheid, waarmede Prof. SPRONCK terstond de bereiding van vaccins tegen typhus en cholera van het militaire laboratorium overnam.

Een gunstige factor van veel belang was verder het feit, dat de militair-hygiënische dienst bij de groote manoeuvres, welke in 1911 en 1913 onder leiding van den luitenant-generaal DE MEESTER plaats vonden, geraadpleegd was geworden betreffende de hygiënische aangelegenheden. Het geregeld overleg, dat bij de voorbereiding van deze manoeuvres plaats vond tusschen den leider der oefeningen met zijn toegevoegde officieren en den chef van het militaire laboratorium te Utrecht, is van overwegenden invloed geweest op de werkwijze, welke de militair-hygiënische dienst tijdens de mobilisatie heeft gevolgd.

Deze gunstige omstandigheden konden evenwel niet verhinderen, dat reeds spoedig de te verwachten bezwaren zich voordeden. Om te beginnen maakte de organisatie een voldoende samenwerking, vooral op epidemiologisch gebied, zeer moeilijk. De afwezigheid van een hygiënist bij het Algemeen Hoofdkwartier maakte, dat de Chef van de Gezondheids-Commissie van het Veldleger weldra meer buiten dan binnen het legeringsgebied van het veldleger dienst deed en een groot deel van zijn tijd moest besteden aan hygiënische vraagstukken van algemeene strekking. Een en ander gaf aanleiding tot het instellen van een Gezondheids-Commissie bij het Algemeen Hoofdkwartier, welker chef tevens hygiënisch adviseur van het Algemeen Hoofdkwartier werd. Het groot aantal zeer tijdroovende plaatselijke onderzoeken, die geregeld verricht moesten worden en de vele hygiënische adviezen, die voortdurend voor verschillende onderdeelen noodig bleken, deden de behoefte gevoelen aan het ontstaan van kleine hygiënische afdelingen. Deze afdelingen waren bestemd voor elk der divisiën van het veldleger, voor den étappendienst, voor de N.H. Waterlinie, de Stelling van Amsterdam, de troepen in Zeeland, terwijl twee afdelingen zouden worden ingedeeld bij de Gezondheids-Commissie van het Algemeen Hoofdkwartier.

Deze hygiënische afdelingen waren ontworpen naar het beeld van de „sanitary sections” van het Engelsche leger. Zij bestonden uit een officier van gezondheid als chef, een 8-tal studenten in de geneeskunde, een administrateur en een 20-tal werklieden. De taak van den Chef van de Gezondheids-Commissie en van de chefs der hygiënische afdelingen blijkt uit hun instructies.

Behalve de verandering in de organisatie van den hygiënischen dienst moesten veranderingen met betrekking tot het materieel tot stand wor-

den gebracht. Hierbij kon rekening worden gehouden met de kleine afstanden in ons land, waardoor aanschaffing van materieel, dat in andere legers onmisbaar is, bij ons achterwege kon blijven. De verplaatsbare laboratoria, die tijdens den oorlog zoo'n belangrijke rol hebben gespeeld, waren tijdens de mobilisatie voor ons onnoodig. Voor geval van oorlog was evenwel een verplaatsbaar laboratorium ingericht, om bij het veldleger dienst te doen. Verder werden voor de Gezondheids-Commissie van het Veldleger en alle hygiënische afdelingen (resp. Divisiekwartieren, enz.) kisten vervaardigd, waarin het noodige tot voorbereiding van bacteriologische onderzoekingen (materiaal voor het verrichten van lumbaal punctie en vena punctie, steriele bouillon, receptacula voor verzending van infectieus materiaal, microscoop met ingrediënten voor eenvoudig onderzoek) en tassen, welke aan een rijwiel konden worden bevestigd, waarin ingrediënten voor chemisch wateronderzoek ter plaatse van de bron (chloorbepaling, ammoniakbepaling, nitrietbepaling, ijzerbepaling).

Naast de hulpmiddelen voor onderzoek verdienen vooral de ontsmettingsmiddelen aandacht. Allereerst moest worden gezorgd voor aankoop van vervoerbare ontsmettingsovens. Aanvankelijk zijn deze in Duitschland aangekocht, later zijn ze bij „Werkspoor" vervaardigd. Ze werden per spoor, per lastauto of met paardentractie van de eene plaats naar de andere vervoerd en hebben gedurende de geheele mobilisatie uitstekende diensten verricht. Vloeibare en gasvormige ontsmettingsmiddelen (verkregen door formaline te mengen met kaliumpermanganaat, resp. ongebluschte kalk met zwavelzuur) waren in een ontsmettingskist bij de hygiënische afdelingen en bij de Gezondheids-Commissie van het Veldleger aanwezig. Bij den langen duur der mobilisatie en het steeds schaarscher worden van de chemicaliën werd de ontsmetting later vrijwel uitsluitend verricht door middel van ontsmettingsproeiers, waarmede b.v. creoline-oplossing in een fijnen nevel werd verspreid. Ook deze toestellen hebben zeer goed voldaan.

Teneinde de ontsmettingen zoo spoedig mogelijk te kunnen verrichten, hetgeen vooral bij troepenverplaatsingen van veel nut was, zijn ontsmettingsransels gemaakt, waarin verschillende soorten ontsmettingsmiddelen, een ontsmettingspak, zeep, handdoek, enz. waren geborgen, zoodat de ontsmetter op het eerste bericht kon vertrekken. Later zijn nog toestellen, om met heete lucht te ontluizen, aangeschaft, benevens voor geval van vlektyphus speciaal daarvoor gemaakte ontluizingspakken.

Bij elk hygiënisch onderzoek is onderzoek ter plaatse noodzakelijk. Een kennis van lokale toestanden is noodig voor het beoordeelen van hygiënische gevaren. Spoedig na het begin van de mobilisatie werd den officieren van gezondheid opgedragen, hygiënische rapporten uit te brengen. Aanvankelijk ingesteld voor de officieren van gezondheid in Brabant en Limburg wegens de invasie van vluchtelingen, zijn ze later algemeen voorgeschreven.

Teneinde de troepenofficieren en de manschappen eenigszins bekend te maken met de eischen der militaire hygiëne, heeft een onzer regelmatig artikelen over „gezondheidsleer” in de Soldatencourant geschreven.

De vraag is nu, op welke wijze de militair-hygiënische dienst gewerkt heeft. In de eerste plaats was zijn taak de dagelijksche bestrijding van besmettelijke ziekten. De betreffende maatregelen kunnen voor een deel worden genomen, resp. bevorderd door de officieren van gezondheid bij den troep. De algemeene leiding zal evenwel centraal moeten geschieden. Het voortdurend heen en weer trekken van groote eenheden, het contact, b.v. door verloven, met de burgerij uit ver verwijderde deelen des lands, de speciale kennis en ervaring, die bij het bestrijden van infectieziekten veelal noodig zijn, de subjectieve factor, die persé aanwezig is en aanleiding zou kunnen geven tot het nemen van zeer uiteenloopende maatregelen, en meer andere overwegingen maakten het gewenscht, dat de bestrijding van de infectieziekten zooveel mogelijk werd geconcentreerd bij de Gezondheids-Commissie van het Algemeen Hoofdkwartier. De betreffende regeling is te vinden in voorschrift No. 477, betreffende het nemen van maatregelen bij en ter voorkoming van besmettelijke ziekten tijdens mobilisatie en in oorlogstijd.

De algemeene regeling was zoo, dat de bacteriologische, e.q. chemische onderzoekingen werden verricht in het Centraal Laboratorium voor de Volksgezondheid, waar geregeld personeel van den M.G.D. was gedetacheerd. De noodige receptacula voor verzending van materiaal hadden de officieren van gezondheid voor een deel voorhanden, voor een deel konden zij ze rechtstreeks aanvragen. De in de receptacula voor onderzoek van typhus, enz. aanwezige vragenlijsten werden, zoodra verdacht materiaal verzonden werd, ingevuld gezonden aan den Chef van de Gezondheids-Commissie van het Algemeen Hoofdkwartier, die van den Directeur van het Centraal Laboratorium afschrift kreeg van den uitslag van het bacteriologisch onderzoek. Verder ontving de C.G.C.A.H. rechtstreeks kennis van den officier van gezondheid van een geval van besmettelijke ziekte. De kennisgevingen hadden plaats volgens een vastgesteld model, waarbij in de rubriek „epidemiologische gegevens” o.a. vermeld moesten worden de waarschijnlijke bron van besmetting, het aantal personen, die verdacht waren van besmetting of van ziekte, de maatregelen, die waren of die zouden worden genomen.

Aangaande besmettelijke ziekten bij de burgerbevolking ontving de C.G.C.A.H. de dagelijksche opgaven van de Inspecteurs van de Volksgezondheid. Hierbij was vermeld of een militair tot het gezin behoorde. Bij de burgemeesters werd dan geïnformeerd wie de militair was.

Teneinde steeds een overzicht te hebben, werden de verschillende besmettelijke ziekten afzonderlijk voor militairen en burgers met spelden aangegeven op gemeentekaarten. De bijzonderheden waren dan te vinden in het gemeentedossier betreffende de ziekte. Naast de terri-

toriale indeeling der ziekten was noodig een korpsgewijze indeeling. Daartoe werden alle besmettelijke ziekten bij militairen, resp. in gezinnen van militairen, compagniesgewijze in een kaartstelsel verzameld. Alles werd dagelijks bijgehouden, zoodat terstond was na te gaan of, hetzij in een gemeente, hetzij bij een bepaald onderdeel, een vermeerdering van ziektegevallen voorkwam. Op deze wijze was het mogelijk om niet alleen zoo spoedig mogelijk de betreffende militaire geneesheeren kennis te geven van gevaren, die uit epidemiologisch oogpunt dreigden, maar ook om tijdig specialistische adviezen te geven of maatregelen te nemen. Deze adviezen betroffen b.v. inenting tegen typhus, intrekken van verloven, betere water- en voedselvoorziening, verbetering van de legering.

De infectie-ziekten, die de aandacht vroegen, waren in verschillende tijdperken van de mobilisatie niet dezelfde. Aanvankelijk was het alleen de *typhus*, die de aandacht vroeg. Deze ziekte toch is een oorlogsziekte bij uitnemendheid. Zij komt geregeld hier te lande voor en het was dus geenszins als overdreven te beschouwen om juist tegen typhus bijzondere voorzorgsmaatregelen te nemen. Gaat men de verslagen van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid na, dan blijkt, dat van die zijde typhus nog steeds werd beschouwd als een „water- en melkziekte”, waartegen eigenlijk slechts één middel helpt: aanleg van waterleidingen en koken van melk. De nasporingen van de oorzaken van typhusgevallen bij militairen gaven evenwel al spoedig de overtuiging, dat de water- en melktheorie wel zeer eenvoudig, maar daarom nog niet juist is. Allereerst was het dus noodig om een onderzoek in te stellen naar de wijze, waarop de ziekte zich hier te lande bij de bevolking verspreidt. Dit onderzoek is het eerste in Nederland, waarbij systematisch de gevallen van febris typhoidea zijn nagegaan. De uitslag ervan was van dien aard, dat bij de bestrijding van de ziekte in het leger meer aandacht werd gewijd aan de infectie door contact dan door water (zie o.a. Dr. I. H. J. Vos, De melkvoorziening van Amsterdam. Diss. 1918). Nog in een ander opzicht is de typhusbestrijding in het leger van belang geweest. De inenting tegen die ziekte, zooals die ongeveer 30 jaar geleden vooral door Engelsche en Duitsche geleerden was ingevoerd, was hier te lande nog niet in gebruik. Sedert eenige duizenden manschappen met goed gevolg zijn ingeënt geworden, is ook van de zijde van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid dit middel toegepast. De doeltreffendheid der inenting bleek b.v. bij een compagnie infanterie, waar ongeveer de helft der manschappen weigerde zich aan de kleine kunstbewerking te onderwerpen. Toevallig stonden alle manschappen spoedig daarna aan hetzelfde infectiegevaar bloot (voedselinfectie). Een 20-tal typhusgevallen deden zich voor, maar uitsluitend bij degenen, die geweigerd hadden zich te laten inenten.

De berichten uit de oorlogvoerende landen maakten het weldra noodig om ook na te gaan op welke wijze maatregelen zouden kunnen wor-

den genomen tegen een echte ziekte van het slagveld, de *tetanus*. Vroeger toch werd aangenomen, dat deze ziekte slechts na zeer uitgebreide granaatverwondingen optreedt. Na de slagen in N. Frankrijk (de Aisne!) bleek evenwel, dat ongeveer alle oorlogsverwondingen prophylactisch met serum behandeld moeten worden. Veel grootere hoeveelheden anti-tetanusserum, dan men vroeger gedacht had, waren dus noodig. Wederom werd met Prof. SPRONCK onderhandeld, een aantal paarden werd geïmmuniseerd en spoedig kon het legerbestuur rekenen op een hoeveelheid serum, voldoende om vrijwel ieder aantal gewonden in te spuiten. Een regeling werd getroffen, waardoor verzending van serum en van injectiespuiten door het Rijksmagazijn van Geneesmiddelen terstond na het uitbreken van een oorlog mogelijk werd gemaakt. Den officieren van gezondheid werd daarbij voorgeschreven, op welke wijze inspuitingen geadministreerd moesten worden, teneinde bij evacuatie van gewonden steeds te weten, wanneer en hoeveel serum was ingespoten.

Op theoretische gronden meende de hygiënische dienst, dat een typisch Hollandsche infectieziekte, de *malaria*, door de vele troepenverplaatsingen een gevaar zou kunnen opleveren. Besmette manschappen, afkomstig uit malariastreken van Friesland, Noord-Holland en Zeeland, zouden, indien zij werden overgeplaatst naar malariavrije streken, de ziekte kunnen overbrengen, wanneer in die streken de malariamug aanwezig was. Een onderzoek, daartoe ingesteld, gaf evenwel niet aanleiding om te verwachten, dat practisch dit gevaar groot was, zoodat volstaan kon worden met de gewone wijze van behandeling van de lijders en eventueele bestrijding van de ziekte in malariastreken.

Zeer veel beslommingen heeft de militair-hygiënische dienst gehad met een infectieziekte, die niet voorkwam in de wet op de besmettelijke ziekten en over welker voorkomen hier te lande weinig bekend was, de *nekkrimp*, meningitis cerebrospinalis epidemica. Toen zich enkele gevallen van de ziekte hier te lande hadden voorgedaan, heeft de militair-hygiënische dienst terstond de behulpzame hand gereikt om een uitbreiding bij burgerij en weermacht te voorkomen. Met toestemming van den Opperbevelhebber werd een aantal officieren van gezondheid in verschillende deelen des lands aangewezen om, op aanwijzing van den Chef van de Gezondheids-Commissie bij het Algemeen Hoofdkwartier, onderzoekingen bij burgers te verrichten. De burgergeneesheeren of de Inspecteurs van het Staatstoezicht konden zich daarvoor wenden tot dien chef. Meermalen zijn toen 3 of 4 officieren van gezondheid tegelijkertijd in de meest verschillende deelen des lands bij burgergeneesheeren in consult geweest. Zodoende werden verschillende gegevens over nekkrimp verzameld, hetgeen van groote beteekenis was voor de bestrijding. Terwijl aanvankelijk deze bestrijding geheel gegrond was op de voorschriften, welke dienaangaande in het Duitsche en Fransche leger bestonden, voorschriften, die zeer ingrijpend waren, kon later, toen bleek, dat de vrees voor besmetting zeer overdreven was, volstaan

worden met het nemen van veel eenvoudiger of althans andere maatregelen.

Einde 1916 begon weer een andere ziekte de aandacht te trekken, n.l. de *schurft*. Ook deze ziekte was niet opgenomen in de epidemiewet. Feitelijke gegevens over de verspreiding hier te lande waren niet bekend. Men kan evenwel aannemen, dat ze vroeger zeer weinig voorkwam. De berichten over een vermeerdering van de gevallen en de uitkomsten van z.g.n. „schurft-inspecties” maakten het gewenscht dat de militair-hygiënische dienst ook t.o.v. deze besmettelijke ziekte de algemeene maatregelen toepaste, die in het leger gebruikelijk waren, onder toevoeging natuurlijk van de speciale maatregelen, die iedere besmettelijke ziekte noodig maakt. Teneinde een besmetting van de burgerbevolking te voorkomen en teneinde de aandacht van de burgergeneesheeren te vestigen op de ziekte, die door velen niet werd herkend, berichtte de Chef van de Gezondheids-Commissie A. H. in een vertrouwelijk schrijven aan den huisarts van den zieken militair den aard van zijn ziekte. Bleek dan dat de herstelde lijder na terugkeer van verlof weer besmet was, dan kon zijn commandant hem verder verlof weigeren, totdat hij een bewijs van zijn huisarts kon overleggen, waaruit bleek, dat geen scabies onder de huisgenooten voorkwam. Later zijn ook door verschillende gemeentebesturen en door het Staatstoezicht op de Volksgezondheid hier en daar maatregelen tegen schurft genomen.

Bijzondere moeilijkheden brengt de bestrijding van *geslachtsziekten* met zich. De wijze, waarop de besmetting tot stand komt, maakt het toch uiterst moeilijk om, zooals bij andere infectieziekten, de bron van besmetting op te sporen. Door het plaatsen van wachten bij bordeelen kon men soms eenigszins in die richting werkzaam zijn. Een enkele maal was bekend, welke vrouw besmetting veroorzaakte. Zij werd dan zoo mogelijk overtuigd van de noodzakelijkheid zich te laten behandelen of kreeg soms een post voor de deur.

De bestrijding van de geslachtsziekten in het leger behoort zoodanig te zijn, dat:

1. een zoo groot mogelijk percentage der lijdens onder behandeling van den officier van gezondheid komt;
2. de behandeling van dien aard is, dat zooveel mogelijk waarborgen bestaan voor het herstel van den lijder, terwijl hij zelf zoo weinig mogelijk nadeel daarbij ondervindt;
3. het gevaar, dat de patient anderen infecteert, zoo klein mogelijk is.

Ad. 1. Hiervoor komen in aanmerking:

- a. Geregelde inspecties. De vroeger hiermede verkregen ervaring heeft bewezen, dat deze methode nutteloos is.
- b. Voorlichting. Dit behoort o.a. te geschieden bij opkomst van nieuwe lichtingen door den officier van gezondheid.
- c. Een behandeling door den militairen geneeskundigen dienst, die vertrouwen wekt. Juist dit laatste liet soms te wenschen over: a. omdat de behandeling niet steeds door specialisten geschiedde; b. omdat „zich

ziek melden met een venerische ziekte'' beteekende: opname in de V-zaal van het hospitaal; c. omdat de patienten niet werden ontslagen, wanneer zij hun dienst weer konden doen, maar eerst wanneer zij geen gevaar voor infectie meer opleverden.

Ad. 2. De behandeling, welke in het belang van den patient is, eischt dus: a. specialistische behandeling; b. opname in een ziekeninrichting, *indien en zoolang* op medische indicaties die opname noodig is; c. afschaffen van de V-zalen.

Ad. 3. Het gevaar, dat de patient anderen infecteert, kan men verminderen: a. door hem *afgezonderd* te houden, totdat het infectiegevaar geweken is; b. door hem vrij te laten, maar hem steeds weer te wijzen op het gevaar, dat hij oplevert. De eerste methode heeft schijnbaar de beste resultaten, maar in werkelijkheid niet. Door deze methode toe te passen, worden de patienten weerhouden zich ziek te melden met alle nadeelige gevolgen van dien.

Tijdens de mobilisatie is steeds meer rekening gehouden met bovenstaande beschouwingen. Om zuiver practische redenen werd evenwel niet afgeweken van de verplichte opname. (Manschappen, die door den officier van gezondheid behandeld werden voor venerische ziekten en niet opgenomen werden in een hospitaal, werden door hun chambréegenooten soms dermate geplaagd, dat zij zelf opname vroegen! De zieken lieten zich dus in den regel òf in het geheim door burgergeneesheeren behandelen òf werden in de militaire ziekeninrichting verpleegd.)

In den zomer van 1918 werden wij bedreigd door een tot dusverre in ons land vrijwel onbekende ziekte, n.l. de *vlektyphus*. Op Urk bleek een epidemie te heerschen en het gevaar, dat de militairen, van dat eiland afkomstig, voor het leger opleverden, maakte het gewenscht, de verloven derwaarts stop te zetten. Door kennis te geven aan de bataljonsartsen van de namen der tot „hun'' bataljon behorende soldaten uit Urk konden dezen terstond in observatie worden genomen. Een dezer soldaten heeft vlektyphus gehad, zonder tot meer gevallen aanleiding te hebben gegeven.

Ernstiger was de toestand evenwel, toen in den winter 1918/19 een vrij uitgebreide epidemie in Rotterdam werd waargenomen en weldra over het geheele land gevallen werden geconstateerd. Door den Opperbevelhebber werd den commandanten gewezen op de noodzakelijkheid, dat de grootst mogelijke reinheid van lichaam, kleeding en logies werd betracht en dat de manschappen iedere week een douche en schoon ondergoed kregen. Den geneeskundigen dienst werd opgedragen, op geregelde tijden inspecties te houden en de manschappen in te lichten over de verspreidingswijze der ziekte. Den burgemeesters werd verzocht, verdachte vlektyphusegevallen in de omgeving van militairen terstond ter kennis te brengen van den C.G.C.A.H. De Inspecteur van den Geneeskundigen Dienst richtte een schrijven tot de officieren van gezondheid, waarin nogmaals op de voornaamste punten der vlektyphus-

bestrijding werd gewezen, terwijl op zijn verzoek de Directeur van het Ziekenhuis te Rotterdam zich bereid verklaarde om een aantal officieren van gezondheid in de gelegenheid te stellen, nader kennis te maken met het ziektebeeld en met de behandeling der zieken. Een drietal officieren van gezondheid werd aangewezen, om onder leiding van den C.G.C.A.H. bij het voorkomen van verdachte gevallen ter plaatse zoo spoedig mogelijk het noodige te verrichten. Een groote „onthuizingsploeg” werd bij de G.C.A.H. ingedeeld. Herhaaldelijk zijn manschappen van deze ploeg behulpzaam geweest bij de onthuizing van burgers.

Teneinde een denkbeeld te krijgen van het gevaar voor verbreiding van de ziekte onder den troep, werd een algemeene „luizeninspectie” gelast. Zooals te verwachten was, viel deze inspectie zeer geruststellend uit. In het geheel zijn onder de Nederlandsche militairen 5 gevallen van vlektyphus voorgekomen, waarvan 3 met zekerheid tijdens hun verlof zijn besmet.

In verband met de verhalen, welke de ronde deden, als zou de infectie afkomstig zijn van de Servische krijgsgevangenen, is zeer in het bijzonder gelet op het voorkomen van die ziekte bij de Serven, bij wie toen in hevige mate de griep heerschte. Geen enkel verdacht geval van vlektyphus onder hen is waargenomen.

Men zal niet kunnen spreken over de infectieziekten, die tijdens de mobilisatie zijn voorgekomen, zonder te denken aan de hevige epidemie van *Spaansche griep*, die in de 2e helft van 1918 heeft geheerscht.

Meer dan voor den hygiënischen dienst was daarbij evenwel een taak weggelegd voor den geneeskundigen dienst in engeren zin. Van het nemen van voorzorgsmaatregelen was eigenlijk geen sprake. Slechts de vermeerdering van het algemeene weerstandsvermogen, lichte dienst, ruimere legering, enz. waren als prophylactische maatregelen aan te bevelen. Reeds bij de eerste epidemie in den zomer van 1918 bleek, dat de ziekte bij de verschillende onderdeelen niet op dezelfde wijze verliep.

Terwijl bij de geheele IVe Divisie slechts enkele sterfgevallen voorkwamen, waren er regimenten van de IIe Divisie, waar 12 of 15 dooden te betreuren waren, allen gestorven onder de verschijnselen van etterige ontstekingen van de longen. De griepepidemie is aanleiding geweest, dat een aantal patholoog-anatomen voor oorlogstijd aan de Gezondheids-Commissie A. H. werd toegevoegd. Hoewel verschillende ernstige gevallen in elkaars onmiddellijke nabijheid voorkwamen, bleek het toch niet mogelijk, met succes de verspreiding van althans de gevaarlijke complicaties tegen te gaan. Het leger onderging, zooals trouwens bij eene dergelijke pandemie te verwachten was, hetzelfde lot als de burgerbevolking, het werd „durchseucht”.

Verscheidene infectieziekten hebben nog de aandacht van den gezondheidsdienst gevraagd, zonder dat ze tot het treffen van veel maatregelen aanleiding gaven.

In het allereerste begin der mobilisatie maakte het voorkomen van

dolle honden in België en de onmogelijkheid om Nederlandsche soldaten naar de instituten Pasteur te Brussel of Parijs te zenden, het noodig om maatregelen te treffen, teneinde ook hier te lande militairen, die door *dolle honden* waren gebeten, te kunnen behandelen. Door bemiddeling van den gezant kreeg Prof. SPRONCK de beschikking over het noodige materiaal uit Duitschland.

Berichten over *cholera* hebben een enkele maal aanleiding gegeven tot het instellen van een onderzoek. Een groote hoeveelheid cholera-vaccin was steeds in voorraad.

Het voorkomen van *kwade droes* bij Belgische paarden maakte, dat wij in het begin van den oorlog voor deze ziekte op onze hoede moesten zijn.

In het laatst der mobilisatie heeft het heerschen van *baardschurft* in Duitschland aanleiding gegeven om maatregelen voor te schrijven betreffende de militaire scheersalons.

Een enkele maal heeft *miltvuur* aanleiding gegeven om maatregelen te nemen.

Verder dreigden *pokken* herhaaldelijk ons land binnen te dringen. (Beperking der verloven naar Duitschland en observatie van militairen, die in Duitschland waren geweest, vaccinatie.)

In 1915 heerschte dysenterie in het kamp van Zeist en tastte ongeveer 400 man aan.

Vooraf ter voorkoming van infectieziekten is de militair-hygiënische dienst herhaaldelijk gedwongen geweest, zijne aandacht te schenken aan het buitenland. Uit de hier en daar in de litteratuur medegedeelde feiten betreffende den gezondheidstoestand van leger en burgerbevolking in het buitenland, uit de officieele opgaven, benevens uit inlichtingen van den kondschapsdienst kon men zich eenigszins een denkbeeld maken van den hygiënischen toestand in het buitenland. Zeer geruststellend voor ons land was die toestand niet en het contact met het buitenland moest, in het algemeen gesproken, als een vermeerdering van het infectiegevaar worden beschouwd. Betrekkelijk gunstig nog was de toestand, toen een tweetal maanden na het uitbreken van den oorlog de groote invasie van Belgische vluchtelingen begon. Aanvankelijk werd door den militairen geneeskundigen dienst getracht, een nauwkeurig onderzoek van de vluchtelingen, ev. gevolgd door maatregelen van afzondering en ontsmetting, te verrichten. Spoedig bleek dit echter ten eenenmale onmogelijk te zijn en niet zonder bewondering voor den dienstijver van de Nederlandsche belastingambtenaren herinneren wij ons nog een grensplaats, waar, toen duizenden vluchtelingen binnenstroomden, de officieren van gezondheid reeds lang hun pogingen tot geneeskundig onderzoek hadden opgegeven, maar de douaneambtenaar den geleider van de opgestapelde karren nog steeds zijn stereotype „niets aan te geven?” liet hooren. Het eenige, wat uit sociaal hygiënisch oogpunt gedaan kon worden, was een vluchtige contrôle. Men kon den

menschen vragen of er zieken waren en hun zodoende gelegenheid geven, geneeskundige hulp te verkrijgen. Ruimschoots werd hiervan gebruik gemaakt en lijders aan infectieziekten konden zodoende worden afgezonderd.

Een tweede maatregel was het inenten tegen pokken. De hevige epidemie, die ook hier te lande na den oorlog van 1870/71 heeft geheerscht, alsmede de gebrekkige wijze, waarop de Belgische bevolking werd ingeënt, maakten dit zeer wenschelijk. Bij duizenden en duizenden zijn de vluchtelingen bij het verlaten van de spoorwegstations ingeënt geworden en tijdens deze kleine behandeling bestond natuurlijk weer gelegenheid om acht te slaan op infectieziekten (scabies!).

Ten derde maakte de huisvesting in het zuiden des lands om gemakkelijk te begrijpen redenen een onderwerp van aanhoudende zorg uit. De hygiëne van de noodlogies werd op een zware proef gesteld. Legering, watervoorziening, vuilafvoer, alles moest worden gecontroleerd en zoo noodig verbeterd. In vele gevallen was dit mogelijk. Zoo was er een groot klooster, waar eenige honderden vluchtelingen waren samengebracht, maar waar, ondanks niet genoeg te roemen zorgen der kloosterlingen, een allesbehalve hygiënische toestand heerschte. Er werden toen eenige bij de Gezondheids-Commissie van het Veldleger werkzame studenten in de medicijnen naar dat klooster gezonden en vier dagen later was met behulp van de Belgen een zeer behoorlijk verblijf tot stand gekomen met voldoende watervoorziening, waschgelegenheid, vuilverbranding, latrines, enz.

Ten slotte moge nog worden gewezen op de ontsmettingen, die verricht werden. De Gezondheids-Commissie van het Veldleger kwam handen te kort om te voldoen aan alle aanvragen tot desinfectie van gebouwen en terreinen.

De reeds eerder genoemde hygiënische rapporten stelden den hygiënischen dienst in staat te weten, waar het meest hulp noodig was en verder was hij door een voortdurend samenwerken met den toenmaligen geneeskundigen Inspecteur van de Volksgezondheid, Dr. v. D. HAGEN, tevens bekend met de waarnemingen en werkzaamheden van de verschillende organen van het Staatstoezicht. Deze samenwerking was van het grootste belang. De plaatselijke autoriteiten en de gezondheidscommissiën hadden door haar kennis van locale toestanden gelegenheid veel te doen, wat van militaire zijde moeilijk kon worden verricht, en omgekeerd kon de militaire organisatie door haar inrichting en door het personeel en materiaal, waarover zij beschikte (de Opperbevelhebber had goedgekeurd, dat de legerarts personeel en materiaal van den geneeskundigen dienst der Ie en IIe Divisie naar het zuiden des lands verplaatste), veelal krachtadiger hulp verlenen dan burger-autoriteiten. In Roosendaal b.v., waar twee burgergeneesheeren woonden, waren een tijdlang twaalf officieren van gezondheid werkzaam.

De tweede invasie van vluchtelingen verliep onder vrij wat ongunstiger omstandigheden. De gezondheidstoestand hier te lande was in

1918 belangrijk minder goed dan vier jaar tevoren en hetzelfde kan men aannemen, dat met de vluchtelingen het geval was. Daarbij kwam, dat ook uit anderen hoofde de rol van gastheer spelen minder eenvoudig was geworden.

Ondanks eigen moeilijke omstandigheden moest evenwel gastvrijheid worden verleend. Ook nu weer werd een deel van de te verrichten werkzaamheden (georganiseerd door den C.V.) gelegd op de schouders van den militairen geneeskundigen dienst, welke te zamen met het Roode Kruis verschillende maatregelen trof. In Brabant en Limburg b.v. werden de vluchtelingen samengebracht in te voren aangewezen en verkende grensconcentratieplaatsen, alwaar zij zooveel mogelijk in groote verblijven werden ondergebracht, om daarna per trein of boot naar het achterland te worden vervoerd. Bij overvulling van een grensconcentratieplaats werden de vluchtelingen verspreid over dorpen der omgeving, grensconcentratierayon. In deze grensconcentratierayons was bijzondere zorg voor den algemeen hygiënischen toestand een eerste vereischte. Verder moest, zooveel als onder de gegeven omstandigheden mogelijk was, een vluchtige inspectie van de menschen plaats hebben, teneinde evidente lijders aan infectieziekten te isoleeren en voor ontmetting te kunnen zorgdragen.

In ieder grensconcentratierayon was een hospitaal met 60 bedden, een besmettelijke ziekten-hospitaal met 10 bedden en een kraamzaal met 10 bedden.

Niet alleen de zuidgrens van ons land vereischte hygiënische bewaking. De berichten over den achteruitgang van den gezondheidstoestand in Duitschland en Oostenrijk maakten het gewenscht, om ook daarheen de oogen te richten. Het dreigend gevaar betrof meer indirect dan direct de Nederlandsche militairen. De burgerij stond in de eerste plaats aan infectiegevaar bloot. Aangezien geen maatregelen van betekenis werden genomen, heeft de militair-hygiënische dienst bij herhaling op verbetering dienaangaande aangedrongen. In 1917 is het toen gekomen tot de oprichting van grensquarantainestations door het Staats-toezicht op de Volksgezondheid.

Half December 1918 vroeg de Minister van Binnenlandsche Zaken den Opperbevelhebber maatregelen te doen nemen, om het gevaar, dat de ons land binnengekomen krijgsgevangenen voor onze volksgezondheid opleverde, zooveel mogelijk te beperken.

Midden in den doortocht der krijgsgevangenen, toen een groot deel der officieren van gezondheid reeds „afgezwaaid” en de demobilisatie reeds in vollen gang was, zag de militaire geneeskundige dienst zich plotseling geplaatst voor het nemen van hygiënische maatregelen t.o.v. de duizenden gevangenen, die dagelijks ons land binnenstroomden. Zeer bewust van het onmogelijke, om naar wensch alles in orde te krijgen, werd zoo goed en zoo kwaad als het ging in de eerste plaats gezorgd, dat de krijgsgevangenen, alvorens met de Nederlandsche bevolking in contact te komen, een douche kregen. Eensdeels was dit als directe

sanitaire maatregel te beschouwen, anderdeels kregen de officieren van gezondheid hierdoor de gelegenheid de gevangenen te inspecteeren en ev. voor ontluizing, resp. afzondering te kunnen zorgen. Door de zorg van de genie, die ook bij deze gelegenheid weer regelmatig met den hygiënischen dienst samenwerkte, was het mogelijk, dat in verschillende plaatsen douches met afzonderlijke ontluizingsinrichtingen werden gemaakt. Binnen eenige dagen waren b.v. in Enschedé 100, in Dordrecht 50 douches aangebracht, terwijl in Harderwijk, Milligen en Nijmegen de aanwezige douches gebruikt konden worden. Op de Vlasakkers en in Rotterdam hadden de Engelschen voor douches gezorgd; in Zevenaar had de commandant een kleine douche-inrichting doen bouwen. In Enschedé werd een fabriekslokaal, waar de temperatuur tot bijna 80 graden C. was op te voeren, als ontluizingskamer gebruikt; in het kamp van Harderwijk werd de bakkerij daartoe ingericht. In andere plaatsen deden de ontsmettingsovens het werk.

Gebrekkig waren de genomen maatregelen zonder twijfel, maar de omstandigheden waren niet van dien aard, dat meer ingrijpende maatregelen aan te bevelen of mogelijk waren. Men behoeft zich slechts voor te stellen den toestand, waarin het prachtige kamp van Harderwijk verkeerde, toen de krijgsgevangenen het eenige dagen bezet hadden; men behoeft slechts te denken aan opschriften als „à bas la Hollande qui nous fait crever de faim”, aan de onvoldoende discipline, welke vele transporten kenmerkte, aan den begrijpelijken drang naar het vaderland, aan de soms plotseling zich sluitende en weer openende gelegenheid tot transport naar Engeland of Frankrijk, aan de griep-epidemie, die b.v. bij de Serven in hevige mate heerschte, en aan verschillende andere omstandigheden, om te begrijpen, dat het nemen van zeer ingrijpende maatregelen niet alleen onmogelijk maar ook ongewenscht was, tenzij een bepaalde indicatie daarvoor aanwezig was. Ook hier was generaliseeren ongewenscht. De vervuilde, vrijwel in lompen gekleede, slecht gevoede Russen eischten meer toewijding dan de ook in krijgsgevangenschap door hun land niet vergeten Engelschen, die hier overal hun eigen officieren vonden, terstond hun aangeboren behoefte aan lichaamsreiniging konden bevredigen, al hun oude kleeren konden wegwerpen, om na het bad alles en alles nieuw te krijgen tot zelfs een tandenborstel en een scheermes.

Het voorkomen van besmettelijke ziekten in Duitschland en Oostenrijk maakte het gewenscht om, toen in 1917 de steeds uitgestelde opkomst van aldaar verblijf houdende Nederlandsche militie- en landstormplichtigen zou plaats vinden, afzonderlijke oefenkampen voor hen in te richten. Zij toch waren in het bezit van een pas en de hygiënische zorg van het Staatstoezicht strekte zich dus niet tot hen uit. Er werd een soort quarantainekamp opgericht te Milligen en in het Gaasterland. De beteekenis van deze kampen blijkt b.v. uit het feit, dat in het Gaasterland $\pm 5\%$ der aangekomen manschappen schurft had.

Wat de vreemdelingen betreft, moge ten slotte nog gewezen worden

op de interneeringskampen. De bemoeienis, die de militair-hygiënische dienst hiermede heeft gehad, is vrijwel dezelfde als met het Nederlandsche leger en behoeft dus niet afzonderlijk beschreven te worden.

Van oudsher betreft de drinkwatervoorziening een van de moeilijkste vraagstukken, die de intendance heeft op te lossen. In ons waterrijke land is de *hoeveelheid*, welke ter beschikking is, gewoonlijk groot genoeg, maar de *kwaliteit* houdt daarmede geen gelijken tred. De hygiënische dienst zal dus, meer dan de intendance, bij ons naar voren treden. Terecht of ten onrechte wordt aan het water een belangrijke rol toegekend bij de verspreiding van sommige ziekten en het was dus de plicht van den hygiënischen dienst het drinkwateronderzoek en de drinkwatervoorziening als belangrijk onderdeel van zijn taak te beschouwen.

Zooveel mogelijk werd natuurlijk gebruik gemaakt van ter plaatse aanwezige bronnen. Waren deze goed, dan kon het water worden gebruikt, waren zij onvoldoende, dan moesten ze zoo mogelijk worden hersteld. Anders moesten nieuwe bronnen worden gemaakt, onbetrouwbaar water, ter plaatse aanwezig, worden gezuiverd, of water van elders worden aangevoerd.

Reeds vóór de mobilisatie was, als gevolg van de laatste legermanoeuvres, een groot aantal gegevens verzameld betreffende de watervoorziening in de verschillende gedeelten des lands. De aanwezigheid van groote troepenmachten maakte natuurlijk spoedig een meer uitgebreid onderzoek noodig. Ook dat gedeelte van „het hart des lands”, waar tijdens de mobilisatie weinig soldaten waren, doch waar in geval van oorlog een zeer sterke opeenhooping van burgers en militairen te verwachten was, moest worden onderzocht. Nagegaan moest worden: de capaciteit van de waterleidingen aldaar, de chemicaliën, die ev. worden gebruikt, om het water te zuiveren, de bronnen, die beschikbaar waren, indien de waterleiding vernietigd was geworden.

Was ter plaatse niet voldoende water te verkrijgen, dan kwam in aanmerking:

I. a. Verbetering van bestaande bronnen;
b. maken van nieuwe bronnen (honderden nortonbuizen zijn tijdens de mobilisatie geslagen).

II. Aanvoer van elders. Dit geschiedde gewoonlijk met tankschepen of met sproeiwagens.

III. Zuivering van ter plaatse aanwezig water.

a. *Filtratie*. Voor het garnizoen Willemstad is door de genie een permanente filterinstallatie gebouwd. Voor gebruik te velde komen in den regel slechts de verplaatsbare filtertoestellen in aanmerking, zooals die tijdens manoeuvres worden gebruikt en ook tijdens den oorlog in vreemde legers dienst hebben gedaan. Herhaaldelijk werden tijdens de mobilisatie nieuwe toestellen door fabrikanten ter beoordeeling ingezonden. Zij hadden alle de bekende bezwaren (breekbaarheid, spoedig ver-

stopt zijn, onbetrouwbaarheid), zoodat tot de invoering daarvan niet is overgegaan.

b. *Ultraviolette stralen*. De methode is voor gebruik te velde te gecompliceerd.

c. *Koken*. De vooral in het Duitsche leger gebruikte vervoerbare inrichtingen, om water door verhitten te steriliseeren, waren zeer kostbaar en voldeden volgens de litteratuur bij oorlogsgebruik zeer weinig (defecten). Bij ons leger werd daarom het koken in de keukenwagens aanbevolen. In 1½ uur kon een compagnies-keukenwagen voor de geheele compagnie 1 l water per man koken. Verder kon 's nachts in z.g.n. veevoederketels een groote hoeveelheid water worden gekookt, zoodat de manschappen 's morgens hun veldflesch met water konden vullen. Ook zorgden de inwoners van streken, waar geen goed water was, soms gekookt water in huis te hebben.

d. *Chemische zuivering*. Talrijke methoden zijn hiervoor aangegeven. In het begin der mobilisatie werd de methode KÜNOW—EIJKMAN veel toegepast. De methode bleek voor gebruik te velde evenwel niet eenvoudig genoeg en bovendien moest langzamerhand rekening worden gehouden met chemicaliën-nood.

De Gezondheids-Commissie van het Algemeen Hoofdkwartier (res. off. v. gez. WOLFF) heeft toen de in het Engelsche leger toegepaste methode van individueele drinkwaterzuivering door parasulfoamidobenzozuur (Halazone) bacteriologisch onderzocht. De resultaten waren van dien aard, dat invoering van deze methode kon worden aanbevolen. De stof kon hier te lande worden gemaakt (bijproduct der saccharine-fabrikage), zoodat het Rijksmagazijn van Geneesmiddelen geregeld beschikken kon over een voldoende aantal pastilles, om practisch aan alle aanvragen te voldoen. De pastilles, welke voor individueel gebruik der manschappen waren bestemd, konden in 1 uur een veldflesch water geschikt voor drinkwater maken.

Evenals bij de drinkwatervoorziening heeft ook bij de voorziening met voedingsmiddelen de militair-hygiënische dienst zijn taak te vervullen gehad.

In de eerste plaats moest rekening worden gehouden met de mogelijkheid, dat de voedingsmiddelen dragers van ziektekiemen konden zijn. De besmetting kon plaats hebben in het leger, b.v. door keuken- of cantinepersoneel, of de voedingsmiddelen konden reeds ziektekiemen bij zich hebben, toen ze aan het leger werden geleverd. De bestrijding van de infectie in het leger kon geschieden door nauwkeurige contrôle van keuken- en cantinepersoneel (onderzoek op bacillendragers) en door het verbod om rauwe melk aan de manschappen te verstrekken. Verschillende aanschrijvingen dienaangaande konden niet verhinderen, dat toch nog éénmaal een typhusepidemietje door ongekoekte melk veroorzaakt is ¹⁾. Zoo nu en dan zijn epidemietjes van maagdarfstoornissen

¹⁾ H. J. VAN RHEIJN. Eene epidemie van typhus-abdominalis (M.G.T. 1927, blz. 186).

ontstaan als gevolg van infectie van eetwaren door keukenpersoneel, dat aan diarrhee leed, zonder zich ziek te melden.

Dank zij de centralisatie der voedselvoorziening door de intendance, was het spoedig na het begin der mobilisatie mogelijk maatregelen te nemen, waardoor de belangrijkste voedingsmiddelen in een uitstekenden toestand bij den troep kwamen. In sommige opzichten bleef een geregelde contrôle door den officier van gezondheid evenwel nog noodig. Zoo b.v. t.o.v. de melkvoorziening. In het bijzonder de contrôle van de pasteurisatie was in vele fabrieken noodzakelijk (Aanschrijv. O.L.Z.). De manschappen in sommige grensgemeenten, die met voeding waren ingekwartierd, kregen natuurlijk het voedsel, dat de burgerij gebruikte. Gewoonlijk werd dit door de manschappen gaarne genuttigd.

Gevaren betreffende de vleeschvoorziening dreigden vooral en bijna alleen waar het betrof worst en andere conserven, welke de manschappen zelf kochten. De eenige preventieve maatregel, die hiertegen was te nemen, bestond in het waarschuwen tegen het gebruik van ongekookte vleeschwaren. Een enkele maal is een epidemietje van maag-darmstoornissen door het gebruik van ondeugdelijke worst, preskop, enz. voorgekomen. Ernstige ziekten zijn niet gemeld geworden.

De broodvoorziening gaf in de eerste dagen der mobilisatie al spoedig aanleiding tot ernstige klachten. Voor een deel waren de klachten ongegrond en hadden vooral ten doel de verse cadetjes van den dorpsbakker te verkrijgen, in stede van de oudbakken „soldatenkug”. Voor een deel waren de klachten evenwel gegrond en betroffen vooral de lengvorming. In het verdere verloop der mobilisatie zijn deze klachten slechts zeer zelden voorgekomen. Wel werd bij bacteriologisch onderzoek herhaaldelijk de lengbacterie gevonden, maar duidelijke lengvorming behoorde tot de groote zeldzaamheden. Bij het „burgerbrood” was lengvorming algemeen. De Utrechtsche Keuringsdienst werd in den zomer van 1918 overstelpt met klachten over leng. Wellicht was de goede hoedanigheid van het „militaire” brood gevolg van de toevoeging van azijnzuur of melkzuur aan het deeg.

De voeding gaf vooral aan het einde der mobilisatie herhaaldelijk aanleiding tot het instellen van onderzoekingen en het uitbrengen van rapporten (garnalen als voedingsmiddel, conserveering van margarine, benoedigde hoeveelheid eiwit, gebruik van mosselen, noodrantsoen, gebruik van schadelijk kookgerei, enz.).

De hoeveelheid voedsel, die in het begin der mobilisatie werd verstrekt, was belangrijk meer dan de manschappen gemiddeld gebruikten. De gewichtstoename van 10—20 kg, welke vele soldaten in het eerste jaar der mobilisatie vertoonden, zal voor een groot deel het gevolg zijn geweest van de goede voeding. Maar ook tijdens den lateren mobilisatie-tijd waren de militairen nog steeds in een bevoorrechte positie, wat de voedselvoorziening betrof. Hetzelfde kan worden gezegd van arbeiders in militaire bedrijven. Naar aanleiding van de staking aan de Hembrug werd een voedselonderzoek ingesteld. Hierbij bleek, dat de arbeiders

aan de Hembrug meer kregen dan de burgers; de trotylarbeiders zelfs belangrijk meer.

De kleeding heeft weinig aanleiding gegeven tot moeilijkheden, waarmede geenszins wordt gezegd, dat de militaire kleeding aan alle hygiënische eischen voldoet. De manschappen wisten zich evenwel, door burgerkleeding onder de uniform te dragen, aan eventueel nadeelige gevolgen van de militaire kleedij te onttrekken. Slechts een enkele maal was het noodig adviezen uit te brengen.

Geen onderdeel der hygiëne heeft zooveel werk en zoo weinig succes gegeven als de legering. Geen onderdeel had zulke ingrijpende gevolgen, zoowel uit financieel als uit militair oogpunt.

In het begin der mobilisatie was de legering veelal uiterst primitief. Mannetje aan mannetje sliepen de militairen in scholen, schuren, stallen op stroo. De toestand van oorlogsgevaar, de afwachtcnde houding van het leger, de onmogelijkheid om terstond in alles te voorzien, maakten een dergelijke legering onvermijdelijk. Toen langzamerhand de dislocatie der troepen eenigszins standvastig bleef, konden geleidelijk belangrijke verbeteringen worden ingevoerd. Bij de inkwartiering konden de betere logies worden uitgezocht. Het slapen op stroo maakte plaats voor het gebruik van stroozakken en weldra in de meeste gevallen van houten kribben.

Meer dan de inkwartiering bij de burgerij was de legering in kazernes en kampen een bron van voortdurende en weinig aangename werkzaamheden voor den hygiënischen dienst. In het bijzonder bij het voorkomen van infectieziekten leverde de gebrekkige legering een aanhoudende bron van moeilijkheden op. Teneinde in dergelijke gevallen terstond hulp te kunnen verleenen, werden in het remonedepot te Milligen ruime logies gemaakt voor 1000 man. Bij het uitbreken van een infectieziekte konden dan terstond 1000 man naar Milligen worden gebracht, waardoor de logiesgelegenheid voor de achterblijvcnden verbeterd werd. Gedurende de zomermaanden was bovendien verbetering te maken door legering in tentenkampen. De Inspecteur van den Geneeskundigen Dienst had daartoe de beschikking over 100 zestienmanstenten.

In het bijzonder de legering der depots trad van hygiënisch standpunt naar voren. De recruten toch stellen uit hygiënisch standpunt de hoogste eischen en juist hun legering liet dikwijls veel te wenschen over. (De recruten hebben in alle landen het hoogste morbiditeitscijfer.) Geleidelijk zijn, na eenige rapporten van den Chef van de G.C.A.H., zoowel in de kazernes als in de kampen der depotmanschappen, belangrijke verbeteringen aangebracht. In 1917 heeft de Opperbevelhebber een aanschrijving tot de depotcommandanten gericht met de noodige aanwijzingen betreffende de legering. Door den kapitein der genie BELTMAN en den off. v. gez. BIJL zijn toen ter plaatse onderzoekingen verricht, die in vele opzichten tot verdere verbeteringen leidden.

Een groot aantal manschappen is tijdens de mobilisatie ondergebracht

geweest in barakkenkampen. Behalve de groote interneeringskampen te Zeist en Harderwijk, waren er kampen te Oldebroek, Harskamp, Milligen, Waalsdorp en verder bestond een groot aantal kleinere kampen.

Het meerendeel der barakkenkampen bestond uit compagniesbarakken, d.w.z. barakken voor 250 man. Uit militair oogpunt had het veel waarde deze kleinste tactische eenheid in één barak onder te brengen. De barakken waren in het begin der mobilisatie door de genie in overleg met den Chef van de Gezondheids-Commissie Veldleger ontworpen en als noodlogies zoo eenvoudig mogelijk gebouwd. Bij den bouw was evenwel rekening gehouden met de mogelijkheid, dat steeds verbeteringen konden worden aangebracht. De verbetering, die al spoedig noodig bleek en bijna overal is doorgevoerd, bestond in een verdeeling van de barakken door tusschenschotten. De voordeelen, die hierdoor uit hygiënisch oogpunt ontstonden, liggen voor de hand. Een groot bezwaar, dat zich weldra voordeed, was gevolg daarvan, dat het dak uit een enkele laag planken bestond. Hierdoor was het 's winters niet alleen zeer koud in de barakken, maar bovendien condenseerde 's nachts waterdamp tegen het dak en bevroor, met het gevolg, dat, indien overdag de zon op de barak scheen, het ijs ontdooide en het water naar beneden druppelde. De ventilatie en de verlichting werden later in de barakken verbeterd. Nachtlatrines en urinoirs werden aangebracht, het aantal aanwezige manschappen werd door de verloven kleiner, enz. Over het algemeen hebben de barakken als noodlogies voldaan. Het grootste bezwaar, dat zij uit hygiënisch oogpunt nog langen tijd opleverden, was de ligging. Deze moest aan verschillende eischen voldoen. De ligplaatsen moesten zoo weinig mogelijk ruimte innemen. De plaatsen moesten zóó zijn, dat, wanneer bij tweede mobilisatie een groot aantal manschappen opkwam, de barakruimte zoo nuttig mogelijk werd gebruikt, terwijl omgekeerd bij afwezigheid van manschappen ook de overschietende ruimte zoo nuttig mogelijk moest worden gebruikt. Aanvankelijk was het de bedoeling hangmatten met stroozakken te maken. In stede daarvan werden bandijzers gebruikt, die talrijke bezwaren met zich brachten (niet te reinigen, doorzakken, bewegen, geen nuttig gebruik van de ruimte, op den stroozak loopen om bij het kastje te komen). Eerst op het allerlaatst van de mobilisatie is met dit systeem gebroken. Er werden toen dubbelkribben gemaakt.

Groote moeilijkheden leverde de vuilafvoer in de barakkenkampen op. Toen plotseling in korten tijd de interneeringskampen werden opgericht, werd de faecaliënafvoer door het tonnenstelsel ingevoerd. Dit stelsel is wel het slechtste, wat in kampen denkbaar is en is in de nieuwe kampen dan ook vervallen, om plaats te maken voor Turksche privaten met beerput met overstort. Deze faecaliënafvoer voldeed zeer goed. Eén „zitting” per 10 man was voldoende.

Moeilijker was de oplossing van het vraagstuk van den afvoer van vloeibaar vuil. Aanvankelijk waren groote kuilen gegraven, om het menagewater in te laten bezinken. Het gevolg hiervan was, dat de

kuilen spoedig geen vocht meer doorlieten, boordevol werden en aanleiding gaven tot onnoemelijk veel ratten en tot stank. Veel verbetering kwam door het aanbrengen van vetfilters, waardoor de bodem minder spoedig verstopt werd. Voldoende was dit niet en de toestand werd eerst dragelijk, toen een soort bevoeiing werd ingevoerd. In Zeist en Harderwijk werd een groot vloeiveld gemaakt, waarheen het afvalwater werd opgepompt. In Milligen en op de Vlasakkers werden groote kuilen gegraven, waarin het afvalwater achtereenvolgens terecht kwam. De vroeger in ons land onbekende, eenvoudige, deels gemetselde, deels vervoerbare, deels geïmproviseerde vuilverbrandingsovens, zooals die in het Engelsche leger worden gebruikt, hebben zeer goed voldaan en droegen er toe bij, dat de kampen, waar 10.000—15.000 man ondergebracht waren, er steeds zindelijk en verzorgd uitzagen. De vervanging van privaten met zittingen door „hurkprivaten” was in het begin weinig populair, maar bleek spoedig een zeer goede hygiënische maatregel te zijn. Ook door het oprichten van een groot aantal behoorlijk geconstrueerde urinoirs werd een hinderlijke verontreiniging van de kampen tegengegaan.

Ieder kamp had natuurlijk zijn eigen moeilijkheden, waarop hier niet nader kan worden ingegaan. (In het kamp van Zeist bestaat op \pm 1 m diepte een waterkeerende ijzerhoudende laag; in het kamp bij Harderwijk staat het grondwater 1 m onder het maaiveld. Een kamp in het Gaasterland was op kleigrond gebouwd.)

In het bovenstaande hebben wij zeer in het kort de werkzaamheden van den militair-hygiënischen dienst tijdens de mobilisatie geschetst. Het is algemeen bekend, dat de toestand der volksgezondheid aan het einde der mobilisatie slecht was en bij het begin goed.

Algemeen wordt ook gedacht dat dit, d.w.z. het eerste, een gevolg is van de gebrekkige werking van den militairen geneeskundigen dienst. Wij willen dienaangaande hier toch het volgende opmerken:

De *typhus* heeft zich tijdens de mobilisatie belangrijk in ons land uitgebreid. Gedurende de geheele mobilisatie zijn slechts 2 of 3 epidemietjes bij het leger voorgekomen. De sporadisch voorgekomen gevallen hebben vrijwel nooit tot besmetting van anderen aanleiding gegeven.

Bijna steeds was de bron van besmetting niet in het leger, maar bij de burgerij te vinden.

Wat de *nekkrimp* betreft, wijzen wij er bijv. op, dat in 68 van de gezinnen, waar in 1917 een geval van nekkrimp is voorgekomen, een militair thuisbehoorde. In 56 van die gevallen behoorde de militair tot een onderdeel, waar ten minste een maand voor en na de aangifte van dat geval geen nekkrimp is voorgekomen.

Van de *scabies*, die eveneens door de soldaten verspreid zou zijn, blijkt, dat in de 2e helft van 1917 bij het leger 1401 gevallen zijn aangegeven. Het gevaar, dat de manschappen elkaar zouden infecteeren, was zeer gering, zooals blijkt uit het feit, dat bij 50 % der onder-

deelen, waar een geval van scabies werd geconstateerd, zich de ziekte tot dit eene geval beperkte. Dit wijst er dus op, dat de infectiebron bij de burgerij te zoeken was. Hiermede in overeenstemming waren: 1e. de opgaven van de patienten; 2e. het feit, dat de ziekte in sterke mate voorkwam bij depot 2 R.I., 2 R.I., 13 R.I., 46 L.W.I., alle troepen dus, afkomstig uit Limburg. Limburg was de haard van besmetting, waaruit de ziekte werd verspreid (zie ook jaarverslagen der Gezondheids-Commissiën).

Het aandeel, dat den militair-hygiënischen dienst wordt toegeschreven bij de verspreiding van de *griep*, behoeft nauwelijks besproken te worden. Zelfs de grootste hygiënist zou niet in staat zijn geweest bij een pandemie, die alle werelddeelen teisterde, een miniatuur stukje land als het onze vrij te houden.

Wat ten slotte betreft de huisvesting, ongetwijfeld een zwak punt gedurende de mobilisatie, moet toch steeds bedacht worden, dat ons land in oorlogsgevaar verkeerde en dat ieder oogenblik van den dag berichten konden inkomen, welke een totaal andere dislocatie noodig maakten. Een aan alle hygiënische eischen beantwoordende legering zou millioenen hebben gekost en niemand heeft kunnen voorspellen, dat onze weermacht 4 jaar lang in ongeveer dezelfde afwachtingsopstelling zou moeten volharden.

Toelatingsexamen Hoogere Krijgsschool October 1930.
Krijgskundige studiën h.t.l.

Uitwerking der examen-vragen tactiek.

DOOR

P. M. H. TIELENS,
Eerste-Luitenant der Huzaren,
werkzaam aan de Hoogere Krijgsschool.

(Vervolg van blz. 40).

Wij gaan thans over tot de uitwerking van vraag 4 van het schriftelijk gedeelte (zie Mil. Speet. Januari j.l.)¹⁾.

Bij de uitwerking van de vorige examen-vragen zijn wij, zooals een ieder duidelijk zal zijn, veel verder op de onderwerpen ingegaan dan op het examen wordt gevraagd; wij deden dit volledigheidshalve en zullen dit ook thans wederom doen.

De punten, welke ons den weg moeten wijzen, zijn wederom: 1. opdracht; 2. vijand; 3. eigen middelen en 4. terrein.

De opdracht. gg. A.²⁾ bestaat eigenlijk uit drie deelen:

1. het terugwerpen van de vij. Cav.-Div.;
2. het uitbuiten van het succes, het terugwerpen van de zwakke vij. voorposten en het vermeesteren van de lijn: Sambeek—De Strijpt;
3. het samentrekken van de hoofdmacht in het bedekte terrein in de omgeving van Vierlingsbeek.

Vraag: Met welk doel geschiedt een en ander?

Antwoord hierop geeft punt 3 van het bevel, n.m.l. om een uitgangstelling te veroveren voor den aanval op 8 Juli op 's vijands hws. in de lijn Boxmeer—St. Anthonis.

Het einddoel is dus de aanval op 's vijands hws.; al het andere is slechts middel om hiertoe te geraken.

Vraag: Wat volgt hieruit?

Hieruit volgt de wenschelijkheid om vooruit te zien en bij het ontwerpen van het gevechtsplan voor 6 Juli *zoo mogelijk* reeds rekening te houden met de verdere voornemens.

Men mag hierbij echter niet zoover gaan, dat het succes van de handelingen op 6 Juli in de waagschaal zou worden gesteld.

¹⁾ Bij de uitwerking is gebruik gemaakt van de kaart 1:50000. Uitgaven: Vierlingsbeek 1893, Venlo 1920.

²⁾ De rechter- en linker-gevechtsgroep worden verder aangeduid resp. als gg. A. en gg. B.

Immers, zonder dat de vij. Cav.-Div. wordt teruggedreven, is het einddoel niet te bereiken.

Bezien wij dus eerst even de voornemens op 8 Juli, om met mogelijke wenschen dienaangaande rekening te houden.

Het streven zal moeten zijn om voor den aanval op 8 Juli zooveel mogelijk en de daarvoor het meest in aanmerking komende strijdmiddelen beschikbaar te hebben.

Vraag: Welke troepen komen voor dien aanval het eerst in aanmerking?

De vijand bij Boxmeer—St. Anthonis is op beide vleugels aangeleund; van een omvatting of een omtrekking door lichte troepen kan geen sprake zijn. De C.Lt.B. zal gedwongen zijn, zij het dan ook plaatselijk, een *frontaanval* te verrichten.

Daar de lichte troepen in oorlogstijd moeilijk zijn aan te vullen, is spaarzaamheid in hun gebruik noodzakelijk. Zij beschikken bovendien over minder gevechtskracht dan de infanterie. Zij zullen voor een frontaanval op een vij. hws. slechts mogen worden gebezigd, indien geen of niet voldoende infanterie beschikbaar is. Voor den aanval op 8 Juli komt dus de infanterie in de eerste plaats, de wielrijders en de cavalerie komen resp. eerst in de tweede en derde plaats in aanmerking.

Vraag: Op welke wijze krijg ik voor den aanval op 8 Juli de meeste infanterie beschikbaar?

De troepen, welke het gereedstellen van de hoofdmacht voor den aanval op 8 Juli moeten dekken, zullen dien dag niet onmiddellijk aan den aanval kunnen deelnemen. Men zal een „*passage de ligne*” moeten uitvoeren.

Om zooveel mogelijk infanterie voor den aanval op 's vijands hws. beschikbaar te hebben, is het dus gewenscht, dat het gereedstellen van de hoofdmacht door de lichte troepen wordt gedekt.

Een en ander is te meer gewenscht, nu men nog niet weet op welk(e) gedeelte(n) van dit \pm 9 km breede front de C.Lt.B. den aanval zal verrichten en men om de boven aangegeven redenen moet voorkomen, tegenover die frontgedeelten, welke niet worden aangevallen en waar alleen wordt gedemonstreerd, infanterie in stelling te hebben gebracht, waardoor men deze infanterie op het hoofd-aanvalsfront zou moeten ontberen en men er bijgevolg eerder toe moet komen om de bataljons wielrijders aldaar in te zetten en als infanterie te gaan gebruiken.

Door lichte troepen in de lijn Sambeek—De Strijpt te plaatsen en de 6 bataljons infanterie bij Vierlingsbeek beschikbaar te houden, biedt men den C.Lt.B. de grootst mogelijke vrijheid van handelen.

Vraag: Moet nu het tweede gedeelte van de opdracht (veroveren van de lijn Sambeek—De Strijpt) worden *opgedragen* aan de lichte troepen, of moeten hiervoor infanterie-eenheden worden bestemd, welke

dan later gedurende den nacht van 6 op 7 Juli worden *afgelost* door de lichte troepen?

Het meest gewenscht is, dat de lichte troepen die opdracht uitvoeren; men voorkomt dan de aflossing, hetgeen te meer gewenscht is, daar gedurende dien nacht reeds begonnen moet worden met de voorbereidingen voor den aanval op de vij. hws. (munitietransporten, enz.).

Bovendien voorkomt men dan, dat 2 bataljons infanterie twee nachten achter elkaar in touw zouden zijn (nacht 6/7 aflossing, nacht 7/8 geëerdstellen).

Alles wordt echter beheerscht door de *vragen*:

Is het *mogelijk* den lichten troepen een en ander op te dragen? Waar haalt men die lichte troepen vandaan?

Aangezien de vijand slechts zwakke voorposten heeft vooruitgeschoven (in de geheele stelling Boxmeer—St. Anthonis bevindt zich één res. Div.) en slechts over een verouderde artillerie beschikt, is de taak voor lichte troepen, mits zij worden gesteund door artillerie, niet te zwaar.

De drie bataljons wielrijders zijn echter verspreid over een front van ongeveer 4 km. Het gaat er dus om, of het mogelijk moet worden geacht bijvoorbeeld twee bataljons wielrijders — zoodra de infanterie-aanval voldoende ver is gevorderd — te hergroepeeren, te doen volgen en ten slotte tijdig van uit de door de infanterie bereikte lijn Noordrand Vierlingsbeek—kunstweg naar Overloon in te zetten ter verovering van de uitgangsstelling Sambeek—De Strijpt.

Nu bedenke men, dat:

1e. tusschen het tijdstip, waarop de aanval ver genoeg is gevorderd om de wielrijders te kunnen hergroepeeren, en het tijdstip, waarop de infanterie de lijn Noordrand Vierlingsbeek—kunstweg naar Overloon heeft bereikt, toch zeker één tot twee uren zullen verlopen; 2e. na het bereiken van die lijn de artillerie moet worden verplaatst, waarmede 3 tot 4 uren gemoeid zullen zijn; en 3e de bataljons wielrijders in hunne stellingen bij Maashees ieder slechts een front innemen van \pm 1300 m, zoodat zij spoedig zijn samen te trekken; daar bovendien beide partijen, na het tot staan komen van de vij. Cav.-Div., betrekkelijk rustig tegenover elkaar lagen, hebben de wielrijders gedurende den nacht volop gelegenheid gehad, zich weer te ordenen, munitie aan te vullen, enz. enz.

Ik vermeen derhalve, dat het geen bezwaar zal opleveren de voor het uitbuiten van het succes bestemde bataljons wielrijders tijdig naar voren te brengen.

Vraag: Welke troepen moeten nu in de eerste plaats worden aangewezen voor het terugwerpen van de vij. Cav.-Div. en het bereiken van de lijn Vierlingsbeek—Oploo?

Het bovenaangegeven beginsel, zooveel mogelijk infanterie-krachten te sparen voor den aanval op 's vijands hws., zou er, oppervlakkig ge-

zien, toe kunnen leiden het terugwerpen van de vij. Cav.-Div. in hoofdzaak door de lichte troepen te doen geschieden en deze voor zoover noodig te steunen door infanterie.

Dit zou echter volkomen onjuist zijn.

Immers, de lichte troepen zijn opgesteld in verband met een hun opgedragen *verdedigende taak*. Alle onderdeelen in voorste lijn bezetten derhalve een front zóó breed, dat er niet aan te denken valt hen daarop ten aanval aan te zetten. Men kan nu eenmaal niet uit een verdedigende formatie, zonder hergroepeerings, ten aanval voorwaarts gaan enkel en alleen door maar te commandeeren „voorwaarts—marsch”.

Men zou dus in den nacht van 5/6 Juli de lichte troepen moeten aflossen door de infanterie, deze lichte troepen moeten verzamelen en in verband met het gevechtsplan voor den aanval moeten gereedstellen. Dit is een te ingewikkelde en bijgevolg te gewaagde onderneming om in één nacht uit te voeren.

Het is bovendien uit moreele overwegingen niet gewenscht de lichte troepen, niettegenstaande de aanwezigheid van de infanterie, wederom de spits te laten afbijten tegen een vijand, wiens overmacht zij in de voorafgaande dagen hebben leeren kennen.

Ten slotte zouden de lichte troepen niet krachtig genoeg meer zijn om de uitgangstelling te veroveren. Men zou hiervoor toch weer infanterie moeten bestemmen en bijgevolg aan den eenen kant verliezen, wat men aan den anderen kant aan infanterie had uitgespaard.

Conclusie.

Wij komen dus tot de volgende conclusie:

1. Het eerste gedeelte van de opdracht (terugwerpen vij. Cav.-Div.) zal in hoofdzaak worden uitgevoerd door de troepen van de I Div., welke zich gereedstellen onder dekking van de in stelling staande lichte troepen (passage de ligne).
2. Het tweede gedeelte van de opdracht (uitbuiten van het succes, enz.) zal in hoofdzaak worden uitgevoerd door de lichte troepen, onder steun van de artillerie van de I Div.
3. De 6 bataljons infanterie en één der bataljons wielrijders worden samengetrokken te Vierlingsbeek e.o. (3e gedeelte van de opdracht).

Hebben wij hierboven getracht de door ons gekozen oplossing te motiveeren, wij zijn er ons daarom niet minder van bewust, dat vele lezers er wellicht toch de voorkeur aan geven om voor het uitbuiten van het succes en het veroveren van de uitgangstelling twee bataljons infanterie aan te wijzen en deze bataljons dan ook niet meer te doen aflossen door de lichte troepen. Hiervoor zou o.a. het volgende kunnen pleiten: men trekt geen wissel op het gereed zijn van de lichte troepen, de geheele opzet van den aanval wordt daardoor eenvoudiger en ten slotte, omdat twee bataljons infanterie over meer gevechtskracht beschik-

ken dan twee bataljons wielrijders¹⁾. Voor hen, die deze oplossing kiezen, wegen dus de hier aangehaalde motieven zwaarder dan het door ons aangevoerde argument, dat men, aldus doende, slechts 4 bataljons infanterie en 3 bataljons wielrijders in reserve heeft, waardoor men straks eerder gedwongen zal zijn de wielrijders als infanterie in te zetten in een aanval op een hws.

Men moge hieruit zien, dat meer dan één oplossing aan de gestelde vraag kan beantwoorden en dat men bij het toelatingsexamen vooral niet moet trachten de oplossing van de examinatoren te „vinden”.

Vraag: Hoe moet nu het teruggrijpen van de vij. Cav.-Div. geschieden?

De uitvoering van den aanval wordt beheerscht door twee eenigszins tegenstrijdige factoren. Eenerzijds zal, met het oog op den aanval op 8 Juli, de infanterie, zooveel als doenlijk is, moeten worden gespaard, anderzijds moet de inzet aan infanterie zoodanig zijn, dat het welslagen van den aanval is verzekerd, wil er inderdaad van een aanval op 8 Juli sprake kunnen zijn.

Alvorens de gestelde vraag te kunnen beantwoorden, moet een beschouwing *over den vijand* licht verschaffen omtrent den te verwachten weerstand.

Tegenover het front van de Lt.B. bevindt zich een vij. Cav.-Div. ter sterkte van 3 Regn. cav., 3 Bats. inf., vervoerd op auto's, en 2 Afdn. art.

Het door de Cav.-Div. ingenomen front bedraagt \pm 11 km.

Gemiddeld genomen moet dus elk regiment huzaren en elk bataljon infanterie een front van \pm 2 km voor zijn rekening nemen. Dit wil natuurlijk bij lange na niet zeggen, dat deze onderdeelen nu ook elk \pm 2 km front bezetten. Op belangrijke plaatsen zal dit front veel kleiner, op minder belangrijke gedeelten daarentegen veel grooter zijn.

Men staat dus tegenover een sterk scherm, maar waarin uit den aard der zaak slechts plaatselijk eenige diepte kan zijn.

Heeft een gg. dit scherm plaatselijk doorbroken, dan heeft men bijgevolg alle kans, dat de vijand ook rechts en links van het aanvalsfront over groote breedte tot wijken wordt gebracht. Geschiedt het bovenstaande door beide ggn. op één of meer plaatsen, welke niet al te ver van elkaar zijn gelegen, dan is het succes nagenoeg verzekerd.

Waar nu gg. B. aanvalt op Overloon, bestaat er, indien gg. A. slechts een plaatselijken aanval onderneemt (dit zou dan, om aan het brigadebevel te voldoen, moeten geschieden tusschen spoorweg en kunstweg), toch een groote kans, dat de vijand over het geheele front tusschen Maas en Peel tot wijken wordt gebracht. Beide gevechtsgroepen moeten

¹⁾ Aan dit laatste bezwaar zou men tegemoet kunnen komen, door aan de beide bataljons wielrijders, na verkregen machtiging van den C.Lt.B., de 1 M.C. toe te voegen. Nu men zoo dicht bij de vij. vps. zit, zullen de bataljons wielrijders slechts in beperkte mate gebruik kunnen maken van hun rijwielen.

dan echter voldoende terrein winnen. Een dergelijke plaatselijke aanval zou voor gg. A. een aanzienlijke besparing aan troepen geven.

De beschikbare middelen leiden eveneens tot een aanval op een beperkt front, of tot het verrichten van achtereenvolgende aanvallen op verschillende plaatsen van het front, opdat elk van deze aanvallen zou kunnen worden gesteund door voldoende artillerie.

Wat toch is het geval?

Het aan de gg.A. toegewezen vak is ruim 4 km breed.

Wij zien dus dadelijk, dat als de gevechtsgroep *gelijktijdig* over het geheele front zou aanvallen, men gedwongen zou zijn nagenoeg alle infanterie in te zetten. De beschikbare artillerie (C.-gg.A. beschikt slechts over 3 Afdn. art.) zou een dergelijken aanval echter niet naar behooren kunnen steunen, het zou versnippering van de artillerie ten gevolge hebben.

Tot welke conclusie voert ons een beschouwing over het *terrein*?

Het terrein W. van de spoorbaan leent zich moeilijk voor een aanval. Immers, het zeer bedekte terrein aldaar maakt, dat de artillerie de infanterie niet kan steunen, bijgevolg de geheele aanval ten laste komt van de infanterie en de infanterie-verbanden spoediger oplossen.

De C.-gg.A. beslist om, als het eenigszins mogelijk is, een aanval op dit terrein te vermijden en aldaar te volstaan met een demonstratie. Blijft de vijand onverhoopt standhouden, niettegenstaande de gg.A. en de gg.B. O. en W. van dit terrein doordringen, dan moeten natuurlijk verdere maatregelen worden genomen. Welke, dat zullen wij straks zien.

Vraag: Is een aanval tusschen kunstweg en spoorbaan mogelijk zonder dat dit bedekte terrein W. van de spoorbaan mede wordt aangevallen, m.a.w. in hoeverre kan de aanval O. van de spoorbaan uit dit bedekte terrein worden belemmerd?

Bekijken wij daartoe *het terrein* wat nauwkeuriger.

Wij zien dan dat de spoorbaan is opgehoogd. Behoudens met enkele mitrailleurs, welke opgesteld zijn op de spoorbaan, zal het voor den vijand in het bedekte terrein W. van de spoorbaan vermoedelijk ondoenlijk zijn gericht mitrailleurvuur te brengen O. van de spoorbaan.

Dit is een belangrijk feit, immers daardoor vallen de troepen O. van de spoorbaan aan in een „compartiment de terrain”, aan de eene zijde begrensd door de opgehoogde spoorbaan, aan de andere zijde door de Maas en het neutrale gebied, een wel eenigszins eigenaardige begrenzing van een „compartiment de terrain”, maar het is er dan toch een in het onderhavige geval. Hieruit volgen belangrijke conclusiën:

1e. dat een aanval O. van de spoorbaan kan worden *doorgezet*, zonder dat vijandelijke troepen W. van de spoorbaan worden aangevallen, mits men maatregelen neemt om de linker flank van de O. van de spoorbaan aanvallende troepen te beschermen;

2e. dat men bij de inleidende beschieting nagenoeg alle middelen kan concentreeren O. van de spoorbaan;

3e. dat de linkervleugel van de aanvallende troepen moet oprukken langs de spoorbaan, teneinde eventueel daar opgestelde vijandelijke mitrailleurs onschadelijk te maken (scheidingslijn) en dat op die spoorbaan beschermend vuur moet worden gelegd.

Bij de straks te houden terreinverkenningen zal de C.-gg.A. dus zijn bijzondere aandacht wijden aan de spoorbaan. Wij hopen voor hem dat de hoogte zal meevallen, d.w.z. „aanmerkelijk” zal zijn.

Vraag: Wanneer de vijand W. van de spoorbaan toch stand houdt, tot hoe ver moet men dan den aanval doorzetten en wanneer is het oogenblik gekomen om den vijand W. van de spoorbaan terug te werpen?

De Vierlingsbeek vormt een natuurlijke verdedigingslijn; men zou er dus toe kunnen komen, den vijand W. van de spoorbaan terug te werpen wanneer deze lijn is bereikt.

Om de navolgende redenen zou ik echter eerst den aanval willen doorzetten tot de lijn Noordrand Vierlingsbeek—station, zij het dan ook na een korte halte aan de Vierlingsbeek, gedurende welken tijd Vierlingsbeek zoo krachtig mogelijk onder artillerievuur wordt gehouden.

1. Daar de diepte van den vijandelijken weerstand betrekkelijk gering zal zijn en den vijand bijgevolg geen gelegenheid moet worden gelaten om, door zijn snel verplaatsbare reserves aan te trekken of op andere deelen van het front troepen los te maken, de geringe bezetting van Vierlingsbeek te versterken. Gelukt het den vijand aldaar een nieuw front te vormen, dan zal het onze infanterie zeer veel moeite kosten het open terrein tusschen de beek Vierlingsbeek en de plaats Vierlingsbeek te doorschrijden.

2. De kans, dat de vijand W. van de spoorbaan alsnog zal wijken, wordt vergroot.

3. Er is dan voldoende ruimte verkregen om, indien de frontaanval W. van de spoorbaan moet worden uitgevoerd, dezen aanval te verlichten door een stoot uit de omgeving Holthees, richting Halfweg. De voor dezen stoot te bestemmen troepen volgen in het vak O. van de spoorbaan, waardoor men tevens over middelen beschikt om een eventueelen vijandelijken tegenstoot uit algemeen Westelijke richting in de richting Holthees af te weren.

Conclusie: De aanval wordt O. van de spoorbaan doorgezet (c.q. in phases) tot de lijn Vierlingsbeek—station; eerst daarna worden, indien noodig, de troepen W. van de spoorbaan met een *kracht*-actie aangevallen.

Dit neemt niet weg, dat op dit frontgedeelte van huis uit troepen

aanwezig moeten zijn om van het succes, dat ten O. van de spoorbaan wordt behaald, terstond te kunnen profiteeren door alles in het werk te stellen ten W. van de spoorbaan vooruit te komen, als het ware op te dringen.

Thans moet worden vastgesteld, hoeveel troepen moeten worden bestemd voor den aanval O. van de spoorbaan (verder aangeduid als aanval A) en de wijze, waarop deze aanval zal worden uitgevoerd (phases). Daarna moet worden vastgesteld, hoeveel troepen de C.-gg.A. beschikbaar wenscht te houden voor den aanval W. van de spoorbaan (verder aangeduid als aanval B).

Aan het vaststellen van een dergelijk gedetailleerd aanvalsplan moet in de werkelijkheid — zoo eenigszins mogelijk — een terreinverkenning voorafgaan.

Deze verkenning moet worden aangevuld door bestudeering van luchtfoto's. Tevens zal C.-gg.A. zich wenden tot C.-R.W. om meer gedetailleerde gegevens omtrent den vijand te verkrijgen.

Wij kunnen C.-gg.A. bij zijn terreinverkenning niet volgen; evenmin kunnen we de luchtfoto's bestudeeren; bijgevolg zijn wij geheel aangevoelen op kaartstudie.

In de eerste plaats moet C.-gg.A. een algemeenen indruk hebben van het aanvalsterrein en verder, meer in het bijzonder, van de plaatsen, van waar uit de vijand den aanval met mitrailleurvuur kan bemoeilijken.

Het deboucheeren van de aanvalstroepen vindt plaats over een, in vergelijking met de omgeving, iets hoger gelegen open terrein. Het loopt n.l. naar de uiterwaarden van de Maas en naar Smakt af.

Uit de lager gelegen uiterwaarden, welke den vijand bovendien weinig gelegenheid bieden tot het opstellen van troepen, is bijgevolg weinig gevaar te duchten.

Dit terrein kan dan ook door de aanvalstroepen nagenoeg worden verwaarloosd.

Vóór de stelling heeft de vijand het boschperceel Holthees en het O. daarvan gelegen boschje aan den kunstweg bezet. Van uit deze plaatsen, welke wij resp. 1 en 2 zullen noemen, beheerscht de vijand het geheele terrein, waarover wij den hoofdaanval hebben uit te voeren. Een aanval op Smakt, met de bedoeling daardoor gemakkelijker Holthees in handen te krijgen, is niet gewenscht, omdat Smakt een bedekt complex is, dat vanuit Holthees onder vuur is te houden, zoodat bij een dergelijken aanval Holthees op zijn minst afdoende geneutraliseerd zal moeten worden.

Deze boschperceelen maskeeren slechts gedeeltelijk de daarachter gelegen vijandelijke opstellingen.

De vijand zal het deboucheeren uit de lijn Maashees—Loobeek dus ook kunnen bemoeilijken van uit de stellinggedeelten N. van de De Weert (No. 3), uit een smalle strook dáár, waar de kunstweg de vijandelijke stelling snijdt (No. 4) (immers van daar kan de vijand

mitrailleurvuur brengen tusschen de complexen 1 en 2 door), en van uit het stellinggedeelte ongeveer van de eerste H. van Holthees tot en met Smakt (No. 5).

Voert men den aanval A over het geheele front gelijktijdig uit, hetgeen, om tijdverlies te voorkomen, het meest wenschelijk zou zijn, dan moeten bijgevolg al deze 5 plaatsen van te voren afdoende worden geneutraliseerd.

Het neutraliseeren van de rest van de vijandelijke stelling (het gedeelte dus, dat als het ware achter het complex Holthees verborgen ligt) behoeft pas te geschieden, nadat de infanterie Smakt en de complexen 1 en 2 heeft genomen.

Men heeft echter voor het gelijktijdig neutraliseeren van deze 5 plaatsen niet voldoende middelen.

De C.-gg.A. heeft slechts 3 Afdn., waarvan één (althans gedeeltelijk) vrij zeker moet worden aangewezen voor artilleriebestrijding, terwijl een Afd. in het onderhavige geval niet meer dan gemiddeld 400 m front voor haar rekening kan nemen (en dit is aan den hoogen kant).

De vraag is dus: kan de aanval zoodanig in phases worden uitgevoerd, dat enkele van de punten 1 t/m 5 aanvankelijk niet of slechts ten deele behoeven te worden geneutraliseerd?

Bekijken wij de kaart, dan zien wij, dat er een smal boschperceel loopt van de eigen stelling naar het boschperceel Holthees. Van de plaatsen 2, 3 en 4 kan men bijgevolg geen gericht mitrailleurvuur brengen W. van deze strook, van de plaats 5 daarentegen niet O. daarvan.

Daar Smakt eenigszins dieper ligt, heeft C.-gg.A. bovendien nog een kleine hoop, dat van Smakt moeilijk vuur kan worden gebracht op het hogere terrein. Dit is vermoedelijk wel van uit de stelling vast te stellen. Ik neem aan, dat dit inderdaad het geval is.

In verband met een en ander besluit C.-gg.A. zich eerst in het bezit te stellen van de complexen 1 en 2, om daarna terstond aan te vallen op het stellinggedeelte in de omgeving van Wiegenberg. Gelukt deze aanval, dan is de kans groot, dat de vijand de verdediging van Smakt opgeeft. Vooral zal dit het geval zijn, als Smakt in front wordt bedreigd en, na den val van Wiegenberg, reserves dreigen uit te zwermen in den rug van Smakt. Het gaat er dus om den aanval op de complexen 1 en 2 en daarna op Wiegenberg in gang te houden en achter die aanvalsgroep steeds een reserve te hebben, die zoo noodig in den rug van Smakt kan optreden. Alles kan zich nagenoeg afspelen ten O. van het hierboven bedoelde boschrandje, hetwelk van onze stelling loopt in de richting van Holthees, mits de fronten 3 en 4 aanvankelijk onder beschermend artillerievuur vallen.

Als 1e gevechtsdoel ware op te geven de Vierlingsbeek. Het schijnt mij noodig, na het doorschrijden van het bedekte terrein de infanterie eerst wat te ordenen, alvorens de actie tegen het dorp Vierlingsbeek

te beginnen. Als 2e gevechtsdoel kan men dan den Noordrand van het dorp opgeven, alwaar de weerstand vermoedelijk spoediger overwonnen wordt, als men er rechts en links langs glijdt.

Vraag: Hoeveel bataljons moeten nu voor den aanval A worden bestemd?

De frontbreedte, welke een bataljon bij den aanval inneemt, bedraagt 400—900 m, al naar gelang van den te verwachten weerstand. (Zie pt. 91 Aanw. Inf. Het Bataljon.)

Het front van het meergenoemde boschrandje tot aan de uiterwaarden bedraagt \pm 1300 m. Wil het succes verzekerd zijn, dan zal men hier, mede met het oog op het vermeesteren van de lijn de Weert—Wiegenberg, 2 bataljons infanterie in voorste lijn moeten brengen en daarachter 1 bataljon, om de zoeven genoemde redenen, als reserve moeten doen volgen.

Door de weilanden langs de Maas rukt van deze troepen een detachement op, ter sterkte van 1 comp. inf. en 2 Sn. zw. mitr., welke de rechterflank van de hoofdaanvalsgroep zal beschermen.

De bedreiging in front van Smakt en een eventueel meedringen aldaar met den hoofdaanval zullen moeten worden bewerkstelligd door een vierde bataljon infanterie.

Om verschillende redenen zou ik deze vier bataljons onder één R.C. willen stellen, laten wij zeggen onder C.-4 R.I., en daartoe dit regiment willen versterken met één bataljon infanterie van R.Gr.

1. Bij een éénhoofdig bevel wordt de samenwerking tusschen den aanval op Holthees en den aanval op Smakt en later eventueel tusschen de drie vóórbataljons geregeld door C.-4 R.I. Voeren echter twee R.Cn. het bevel over de troepen O. van de spoorbaan, dan moet de bovenbedoelde samenwerking langs de beide R.Cn. worden bewerkstelligd door C.-gg.A. Men voert dus in het laatste geval twee schakels noodeloos in, welke een remmende werking zullen hebben op de snelheid van handelen.

2. Ook met betrekking tot de rechtstreeksche artillerie-ondersteuning verdient een éénhoofdig bevel over de troepen, welke den aanval O. van de spoorbaan uitvoeren, de voorkeur. Vuurconcentraties op een bepaald gedeelte van het front door de Afdn., aangewezen voor rechtstreekschen steun, kunnen thans worden bewerkstelligd door C.-4 R.I. Zouden twee R.Cn. aldaar het bevel voeren, dan kan een concentratie van deze Afdn. voor het front van één der regimenten alleen geschieden op bevel van C.-gg.A.

3. Mocht de vijand W. van de spoorbaan toch met een krachtactie moeten worden teruggeworpen, dan is C.-R.Gr. beschikbaar om het bevel over de hiervoor te bestemmen troepen te voeren en het verband te leggen tusschen den frontaanval W. van de spoorbaan en den stoot van Holthees, richting Halfweg.

Ten W. van de spoorbaan ligt, volgens verkregen inlichtingen van C.-R.W., het IIIe Bataljon wielrijders. Dit bataljon krijgt opdracht zooveel mogelijk te profiteeren van het succes van den hoofdaanval en ten W. van de spoorbaan na te dringen.

Het R.Gr. (min één bataljon) neemt dus zoo eenigszins mogelijk niet deel aan den aanval op het vijandelijk scherm. Het regiment is 6 Juli 6.00 opgesteld ten N.O. van Venray, 1 Bat. W. en 1 Bat. O. van de spoorbaan. Eerstgenoemd bataljon gereed om op nader bevel zoo noodig III-R.W. te kunnen steunen, indien het moeilijkheden heeft bij het nadringen.

Ook de beschikbare troepen van I R.H. worden in het bedekte terrein W. van de spoorbaan gereed gehouden. Hun inzet kan gerechtvaardigd zijn, indien III-R.W. het contact met het gros van de zich W. van de spoorbaan bevindende vij.troepen is kwijtgeraakt, b.v. doordat III-R.W. (dat zelf over een breed front is opgesteld) door een, door den vijand achtergelaten, ijl scherm tijdelijk is opgehouden.

Is dit scherm eenmaal doorbroken, dan vindt de cavalerie, in verband met het afwisselende bosch- en heideterrein, volop gelegenheid na te dringen, en door gedekt af te stijgen den vijand door vuurovervallen ernstig te benadeelen. Men bedenke echter, dat de vijand op dit gedeelte van het front vrijwillig wijkt en de cavalerie zich bijgevolg niet in al te gewaagde avonturen moet storten, maar de noodige vlotheid aan de noodige voorzichtigheid moet paren.

Het gebruik van de artillerie.

De taak van de artillerie omvat hier:

1. artilleriebestrijding;
2. uitvoeren van een inleidende beschieting;
3. ondersteunen en beschermen van den aanval;
4. op nader bevel met 1 Afd. 7 veld steun kunnen verleen en aan gg.B.

Algemeen.

De artillerie zal gedurende den nacht in stelling worden gebracht (verplaatsingen mogen eerst na 20.00 van 5 Juli plaats vinden).

Een aantal vuurvoorbereidingen kan echter reeds overdag op 5 Juli worden getroffen. Bovendien vangt de inleidende beschieting geruimen tijd na zonsopgang aan, zoodat controleering en nadere regeling van het vuur in den morgen van 6 Juli mogelijk is.

De artilleriebestrijding.

Door vliegers is een vij.art.opstelling vastgesteld ongeveer bij station Vierlingsbeek. Hoewel er veel kans bestaat, dat deze artillerie van stelling heeft verwisseld, moet deze plaats toch onder vuur worden genomen.

Teneinde van deze artillerie zoo min mogelijk *last meer* te hebben, moet zij onder een mokerslag worden genomen van ten minste twee Afdn. art.

Dit zal moeten geschieden zoo kort mogelijk voor de inleidende beschieting, doch zoodanig, dát deze Afdn. te 5.45 kunnen deelnemen aan de inleidende beschieting.

Men moet echter niet de illusie hebben, dat men hiermede met de vij.artillerie heeft afgerekend. Een artillerieschiettuig zal in den ochtend van 6 Juli en vooral tijdens de inleidende beschieting nieuwe artillerieschietstellingen trachten vast te stellen.

C.-gg.A. zal dus een Afd. moeten aanwijzen om het vuur te openen tegen eventueel nieuw ontdekte artillerie.

Gezien onze beperkte middelen en het feit, dat het eenigen tijd zal duren, voor de bevelen hiertoe aan de batterijen zijn verstrekt, zou ik deze Afd. nog wel willen laten deelnemen aan de inleidende beschieting, mits het vuurplan voor deze beschieting zoodanig wordt geregeld, dat deze Afd. onmiddellijk kan uitvallen, m.a.w. het vuur van deze Afd. mag alleen worden gebruikt om het vuur van andere Afdn. te versterken.

De inleidende beschieting en de ondersteuning en bescherming van den aanval.

Het spreekt vanzelf, dat C.-4 R.I. grooten invloed moet kunnen uitoefenen op de ligging van het vuur, zoowel vóór als gedurende den aanval zelf. Men herleze, wat onze gevechtshandleiding in soortgelijke gevallen omschrijft in de punten 214 en 229.

Daar de D.A. zwak is, en één Afd. zich doorlopend gereed moet houden om vij.artillerie te bestrijden, zoodat haar vuur slechts als „eventueel” vuur dienst kan doen, maar meer ook niet, verdient het aanbeveling ook de Btn. van 6 veld (in totaal 18 vuurmonden) en de Compn. mortieren van 8 aan de inleidende beschieting te laten deelnemen en deze wapens z.m. ook te 6.00 zoodanig te laten vuren, dat daardoor het deboucheeren van de aanvallende troepen vergemakkelijkt wordt. Dit neemt niet weg, dat C.-4 R.I., die den aanval A uitvoert, volkomen vrij moet worden gelaten in het gebruik van de organiek tot zijn regiment behoorende 6 veld en mortieren van 8.

Teneinde den vijand zooveel mogelijk in het onzekere te laten waar de aanval loskomt, zou men de 6 veld en de mortieren van 8, behoorende tot R.Gr., kunnen laten optreden ten W. van de spoorbaan.

Om eenig begrip te hebben, wat nog met 6 veld kan worden bereikt, leze men pt. 271 en pt. 251h Sch.Art. 22.

De Afd., welke is aangewezen om eventueel artillerie te bestrijden, ware tevens te bestemmen voor het vuren (zoo noodig) ten W. van de spoorbaan en derhalve van huis uit te bestempelen met den naam „algemeene opdrachten”. In verband met de dracht ware hiervoor een Afd. 7 veld te nemen.

De twee andere Afdn. van de D.A. zijn tijdens den aanval rechtstreeksche steun van 4 R.I. Het zou te ver voeren om hier nog de kwestie te behandelen in hoeverre deze afdelingen moeten worden

aangewezen tot rechtstreekschen steun van de bataljons, welke den aanval op Holthees ondernemen en het bataljon, dat den aanval op Smakt uitvoert. Volstaan moge worden met te vermelden, dat beide Afdn. eerst den aanval op Holthees zullen moeten steunen, om eerst later, voor zoover noodig, het bataljon Smakt te helpen (zie het aanvalsplan).

Waar de vuren moeten liggen tijdens de korte inleidende beschieting en daarna tijdens de verschillende periodes van den aanval, zal een ieder uit het aanvalsplan kunnen opmaken. Men veronachtzame in de 1e periode (aanval op het complex Holthees) het beschermende vuur op de Weert vooral niet!

Nadat 4 R.I. Holthees en Smakt heeft veroverd, zullen de vuren achtereenvolgens verlegd moeten worden naar de lijn de Weert—Kapel (het beschermend vuur op Weert gaat dus over in vuur, dat de infanterie rechtstreeks steunt), de lijn Den Bosch—voormalig kasteel Maken, de lijn Zuidrand Vierlingsbeek—station, om ten slotte over te gaan in een beschermend afsluitingsvuur N. van deze plaatsen.

Het voorwaarts verleggen van het vuur zal voor de eerste maal op een vastgesteld uur kunnen geschieden; gedurende den loop van het gevecht zal dit moeten plaats vinden op lichtsein en op tfn. aanvraag van den R.C. De Afdn. voor rechtstreekschen steun hebben tfn.verbinding met den R.C. (A.O.I's). Het verleggen van het „eventueele” vuur van de Afd. „algemeene opdrachten” is echter moeilijker.

Naar ik vernam, draagt men in Frankrijk daartoe aan deze Afd. op, zich te verbinden met de dichtst bijzijnde Afd. voor „rechtstreekschen steun”. Met weinig draad komt dan deze Afd. in het net voor den rechtstreekschen steun en verneemt de Afd.C. spoediger wanneer zijn vuur hinderlijk wordt voor de eigen infanterie.

De stellingterreinen.

Wij wezen er reeds op, dat er in dit geval in het bijzonder naar gestreefd moet worden, den aanval zoo spoedig mogelijk door te zetten tot de lijn Vierlingsbeek—station en het bijgevolg ongewenscht is, om, voordat deze lijn is bereikt, de artillerie te verplaatsen.

Wil nog een goede samenwerking met de infanterie mogelijk zijn, dan mag de afstand infanterie—artillerie (zie *Gev. Handleiding* pt. 238) de 5 km echter niet overschrijden.

De uiterste grens van de vuren wordt bepaald door de af te geven beschermende afsluitingsvuren vóór de lijn Vierlingsbeek—station, door de onderkende vij.artillerieopstelling en door het feit, dat gg.B. moet kunnen worden gesteund tot den kunstweg Venray—Oploo. Op dezen grondslag bepaalt de D.A.C. de stellingterreinen voor de artillerie, b.v. 1 Afd. 7 veld \pm 800 m Zuid van Maashees, de beide andere Afdn. nabij de Smakter Heide en zoover mogelijk naar voren als met de veiligheid nog is overeen te brengen.

Hiermede is m.i. het gebruik van de D.A. voldoende geschilderd. In groote lijnen was dit gebruik slechts gevraagd. Wij zijn er ons van bewust, veel verder op deze kwestie te zijn ingegaan dan op het examen noodig was.

Het gebruik van 1 M.C.

1 M.C. neemt deel aan de inleidende beschieting en richt het vuur voornamelijk tegen doel 3 en in de uiterwaarden. Aangezien de rechterflank van 4 R.I. gedekt wordt door een detachement ter sterkte van 1 comp. inf. en 2 Sn. zw. mitr., is het niet noodig 1 M.C. mede voorwaarts te laten rukken.

Het gebruik van 1 C.P. en 1 E.W.

1 C.P. zal in de eerste plaats moeten worden belast met het maken van overgangen over de Vierlingsbeek ten behoeve van de artillerie.

1 E.W. wordt ingedeeld bij de reserve van gg.A.

Het uitbuiten van het succes.

Zoodra Holthees en Smakt zijn gevallen, hergroepeert C.-R.W. het Ie en IIe Bataljon van zijn regiment, teneinde later, overeenkomstig de bevelen van den C.-gg.A., het behaalde succes verder uit te buiten.

Het terugdrijven van de vij. voorposten is op zich zelf genomen, nu de vijand slechts enkele ver uit elkaar staande vpdn. heeft uitgezonden, geen zware taak, maar een en ander vindt als het ware plaats onder den rook van de vij. artillerie uit de hws. Vermoedelijk zal deze artillerie, aangezien geen krachtige voorposten zijn uitgezet, grootendeels zwijgen, teneinde hare opstellingsplaatsen niet ontijdig te verraden. Mocht zij echter met een enkele batterij storend vuur op grooten afstand afgeven, dan kunnen wij er met onze artillerie toch niet bij, alvorens zij eenige km ten N.W. van de lijn Vierlingsbeek—Overloon is opgerukt.

Aanvankelijk zal dus onze artillerie, nadat zij is verplaatst na de verovering van Vierlingsbeek, niet anders kunnen doen dan I en II-R.W. te steunen bij de eventueele kleinere aanvallen op de door den vijand uitgezette voorpostenafdeelingen.

Eerst veel later, na eene tweede verplaatsing, kan onze artillerie in staat zijn om z.n. den artilleriestrijd op te nemen. Het zou te ver voeren ook hier nader op in te gaan.

Thans gaan wij over tot de behandeling van de examen-vragen van het mondeling gedeelte. Voor dit examen zijn vier onderstellingen ontworpen, doch iedere candidaat krijgt slechts één van deze onderstellingen uit te werken.

VRAAG 1.

(Tijd $\frac{3}{4}$ uur).*Tactiek.*

De onderstelling is dezelfde als van vraag 4 van het schriftelijk examen.

Gevraagd: Op de krijgsspelkaart aan te geven tot in bataljons infanterie, afdeelingen artillerie en zelfstandige kleinere onderdeelen nauwkeurig, de opstelling van de rechtergevechtsgroep, nadat de voorste troepen de uitgangstelling in de lijn Sambeek—De Strijpt hebben bereikt en de hoofdmacht is opgerukt tot in het bedekte terrein in de omgeving van Vierlingsbeek.

Waar wij de vorige vraag nog al ver hebben uitgewerkt, laten wij, in verband met de plaatsruimte, de beantwoording van deze vraag aan den lezer over.

VRAAG 2.

(Tijd $\frac{3}{4}$ uur).*Tactiek.*

Kaarten 1:50.000.

Bladen Vierlingsbeek, Venlo,
's-Hertogenbosch, Eindhoven.*Algemeene oorlogstoestand.*

Ten Westen van de Peel staan op 1 Juli in de algemeene lijn: Mortel (blad Eindhoven vt. 37—69)—Wilhelminakanaal de hoofdmachten van een uit het Noorden opgerukt Blauw leger en van een uit het Zuiden opgerukt Rood leger in nauw contact met elkander.

Blauw bereidt een aanval voor, welke elken dag kan losbreken.

Ten Oosten van de Peel heeft Blauw, ter dekking van flank en rug, een stelling ingericht in de lijn Oploo—Sambeek. Rood heeft bij den opmarsch uit Zuidelijke richting een cavalerie-divisie ¹⁾ doen oprukken in het gebied tusschen Maas en Peel. Deze cavalerie-divisie heeft alle Blauwe Afdeelingen, welke vooruitgeschoven waren, teruggedreven en zich daarna (dat is sinds den namiddag van 29 Juni) in de lijn Vierlingsbeek—Zuidrand van de Vierlingsbeeksche Heide vastgezet onder handhaving van detachementen in de lijn Vortum—Zuidrand van de Sambeeksche Heide.

Het gebied ten Oosten van de Maas is neutraal gebied.

Bijzondere oorlogstoestand Blauw.

(in eigen land; Nederlandsche formatie).

De toestand op het frontgedeelte Oploo—Sambeek, hetwelk is bezet

¹⁾ Organisatie als de Nederlandsche Lt.B.

door de versterkte I Divisie, is schematisch aangegeven op bijgaande schets.

Bureau I³ van den divisiestaf weet met zekerheid, dat het Roode regiment wielrijders eene stelling voorbereidt in de omgeving van Overloon en de beide regimenten huzaren, versterkt met, vermoedelijk, een bataljon infanterie van 10 R.I., in de omgeving van Schafferden en Vierlingsbeek.

De Roode detachementen in de lijn: Zuidrand van de Sambeeksche Heide—Vortum wezen de door Blauw met kleine patrouilles ondernomen verkenningen af. De plaats van een aantal mitrailleurnesten werd door deze patrouille-ondernemingen vastgelegd.

Een drietal Roode artillerieopstellingen hebben zich verraden tijdens het regelen van haar vuur.

Afgescheiden van deze artillerie-vuurregeling, het op ongeregelde tijden overvliegen van een eigen of een vijandelijk vliegtuig en de schermutselingen tusschen wederzijdsche verkenningapatrouilles, is de toestand op dit frontgedeelte sinds 29 Juni rustig.

Op 1 Juli te 8.00 ontvangt C.-I Div., die rechtstreeks onder de bevelen van den C.V. staat, een bevel, waarin o.m. het volgende voorkomt:

.....

Op 3 Juli zal, bij het aanbreken van den dag, ons leger het offensief hervatten.

De inleidende beschieting (art.bestrijding inbegrepen) vangt aan 2 Juli 18.00

Uw divisie moet, eveneens bij het aanbreken van den dag op 3 Juli, de vijandelijke cavalerie-divisie terugwerpen en dien dag oprukken tot de lijn Venray—Geijsteren. Als deze lijn is bereikt, volgen nadere bevelen.

Vijandelijke detachementen, opgesteld in de lijn Zuidrand van de Sambeeksche Heide—Vortum mogen op 2 Juli eerst na 16.00 worden aangevallen en teruggedreven, indien dit door U, in verband met den aanval op 's vijands hws., gewenscht wordt geacht

.....

C.-I Div. kan er op rekenen, dat van de IVe Vliegtuiggroep (vliegpark te¹⁾ voortdurend 1 artillerievliegtuig en 1 verkenningsvliegtuig te zijner beschikking zijn. Opdrachten rechtsreeks te richten aan C.L.D.G. IV en te dirigeren naar het vliegpark te¹⁾.

.....

Gevraagd:

In groote lijnen het aanvalsplan van C.-I Div.

¹⁾ Doet niet ter zake.

De opstelling van de Divisie bij het aanbreken van den dag op 3 Juli op de krijgsspelkaart aan te geven.

Opmerking.

Het is sinds geruimen tijd droog, warm zomerweer. Volle maan:
2 Juli.

De uitwerking hopen wij in de volgende aflevering te kunnen aanbieden.

(Wordt vervolgd.)

Toestand op
11 Juli 8.00.

D.I.

N.
1:50.000

599

54

Verbinding van de lichte met
van II D.I.
(16 R.A. plus 16 R.A.)
(16 R.A. plus 16 R.A.)

Toelichtingen:

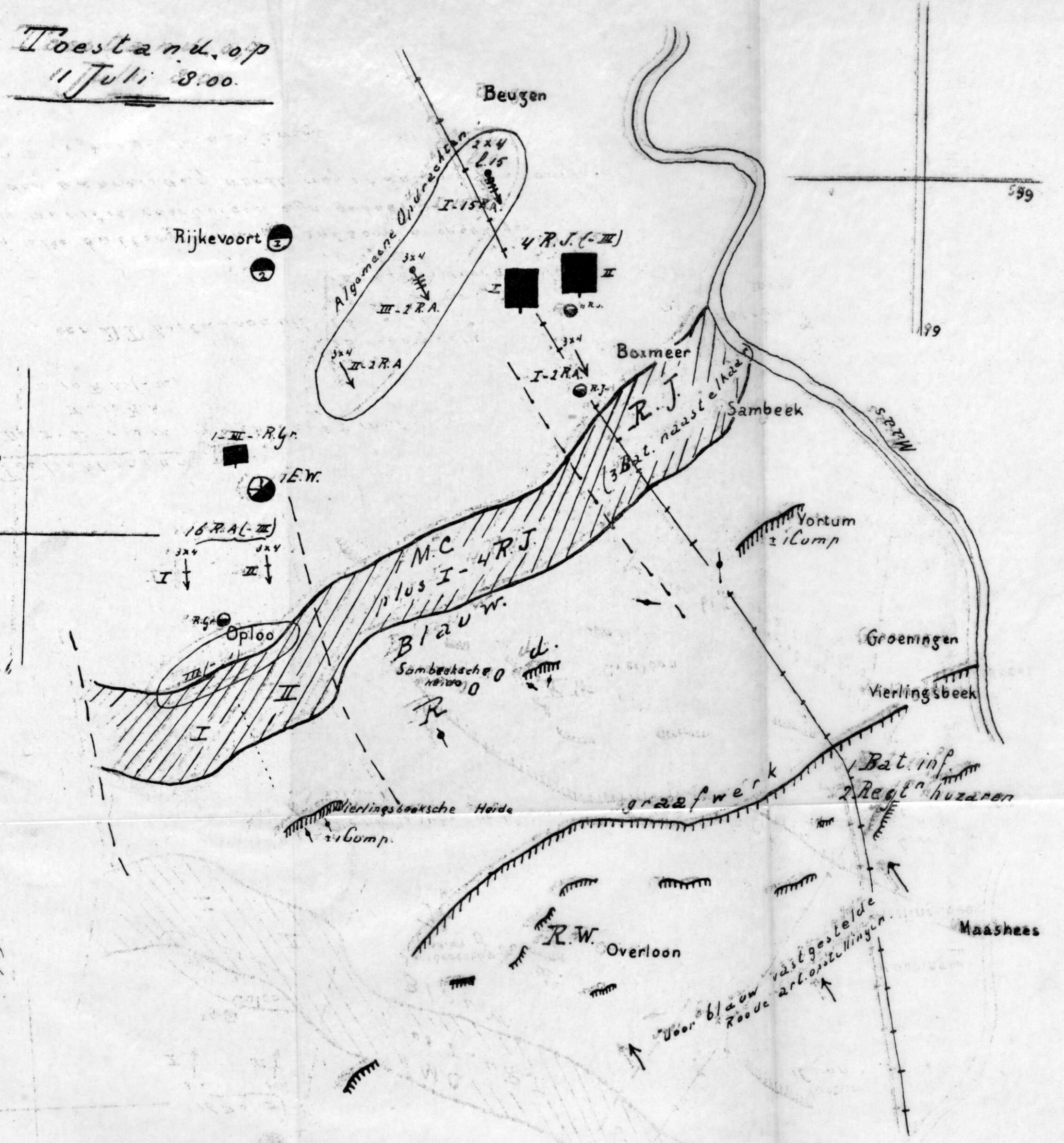
De I. Divisie is versterkt met:

- I-15 R.A.
- 16 R.A. (-III)

een D.I. bestaande uit:

- 25 voor 7 veld
- 15 " 6 "
- 15 " 12 hw
- 15 (6 auto's) voor 15 hw 15
- 15 V.A.

Bij elke batterij zijn manssoenen ongelegd.
Alle munitie voortuigen zijn geheel gevuld.
Op den aanvalsdag wordt nog manssoen aangeroepen.
I.C.P. is verdeeld, aan 't werk.

Gegevens vreemde legers (Februari 1931).

FRANKRIJK XXX.

„Préparation militaire”.

Ten behoeve van een goede encadreering van het leger, voor wat betreft beroepskader, heeft Frankrijk verschillende scholen, waaraan voorbereidend militair onderwijs wordt gegeven en tot welke kinderen van hun 13de jaar af reeds kunnen worden toegelaten. Deze scholen, met over 't algemeen een gradueel verschil in het onderwijs, werken in onderling verband, dat echter tamelijk ingewikkeld is en waaromtrent hierna een overzicht volgt.

Als voorbereidende militaire scholen moeten worden genoemd:

l'Ecole militaire enfantine Hériot,
les Ecoles militaires préparatoires,
le Prytanée militaire.

l'Ecole militaire Hériot, gesticht den 3den November 1884, is sedert 8 April 1930 bij Beschikking van den President der Republiek opgenomen onder de „écoles militaires préparatoires”, waarbij voorts is bepaald, dat tot die school kunnen worden toegelaten 300 „enfants de troupe”. Daarvan kunnen 28 plaatsen worden ingenomen door kinderen, ter keuze van de weduwe HÉRIOT.

Tot de school worden in de eerste plaats toegelaten de kinderen van onderofficieren, korporaals en soldaten van het leger. Bij onvoltalligheid van deze categorie kunnen worden toegelaten:

- 1°. kinderen, half-weezen, zoons van subalterne officieren of daarmee gelijkgestelden van het leger;
- 2°. kinderen, niet-weezen, zoons van onderofficieren, korporaals en soldaten, behoorende tot een gezin van 4 of meer kinderen;
- 3°. kinderen, niet-weezen, zoons van oorlogsverminkten van het leger met een invaliditeit van ten minste 70 %.

Geen kind kan worden toegelaten, dat niet voldoet aan de lichamelijke eischen van geschiktheid en dat jonger is dan 5 of ouder dan 13 jaar.

De leerlingen ontvangen het onderricht, dat noodig is voor hun toelating tot de *écoles militaires préparatoires*.

Dit onderricht wordt hun gegeven door onderwijzers en onderwijzeressen, afkomstig van het openbaar onderwijs. Voorts zijn aan deze school een 9-tal „religieuses” verbonden voor voeding, verpleging, enz.

Het godsdienstonderwijs wordt gegeven, indien de ouders dit wenschen.

De *écoles militaires préparatoires* zijn de volgende: de *écoles de base* (Les Andelys, Autun, Billom, Rambouillet, Saint-Hippolyte-des-Fort); de *école de perfectionnement* (école préparatoire technique) te Tulle.

De *écoles de base* nemen in beginsel kinderen aan na hun 13e jaar,

die in het bezit zijn van een diploma lager onderwijs. Echter worden zij, die bij toelating tot een *école préparatoire* voldoen aan een bijzonder examen, tot een afzonderlijke groep vereenigd voor *la section d'enseignement* secondaire van de school te Autun (zie hierna) voor het ontvangen van meer uitgebreid onderricht.

Het verblijf aan de *école de base* duurt:

a. 3 tot 4 jaar voor de leerlingen, die den cursus zullen volgen ter voorbereiding tot het examen voor het diploma van *l'enseignement primaire supérieur* (zie hierna en ook de bijlage);

b. 2 jaar voor de leerlingen, die bestemd zijn voor de *sections d'enseignement spécial* te Autun (topografie en schermen; zie de bijlage);

c. 2 jaar voor de leerlingen van de *école de perfectionnement* te Tulle.

Bij het verlaten van de *école de base* worden de leerlingen van de categorieën *a* en *b* gezonden òf naar een *centre de perfectionnement*, òf naar de school te Autun, dan wel naar de school te Tulle.

Van het eerste jaar af in de *école de base* worden de leerlingen verdeeld in 2 groepen A en B overeenkomstig hun aanleg en mitsdien hun bestemming.

De *école de perfectionnement* te Tulle is een *école préparatoire technique*, waar de leerlingen, afkomstig van de *école de base*, gedurende 2 jaar technisch onderricht ontvangen. Deze leerlingen doorloopen vervolgens een stage van een jaar in een *centre de spécialisation* (zie de bijlage); gedurende deze stage sluiten zij een verbintenis voor 5 jaar bij een korps van hun keuze. Zij, die bij het einde van het 2e schooljaar nog niet den leeftijd van 17 jaar hebben bereikt, herhalen dit schooljaar, voordat zij overgaan naar een *centre de spécialisation*.

Gedurende het eerste jaar volgen de leerlingen een gemeenschappelijke cursus in werktuigkunde, aangevuld door eenige kennis omtrent electriciteit.

In het tweede jaar worden twee klassen gevormd, een voor werktuigkunde en een voor electriciteit.

Alle klassen, zoowel in het 1e als 2e jaar, worden gesplitst in drie groepen: A (zeer goeden), B (middelmatigen) en C (zwakken).

Voorts bestaan er:

a. Twee *centres de perfectionnement* (Autun en Versailles), waartoe behooren:

1°. De jongelieden, afkomstig van de *écoles de base* en voorzien van het brevet van *l'instruction primaire supérieure*.

2°. De jongelieden, die, niet in het bezit van dit brevet, den leeftijd van 17 jaar hebben bereikt.

3°. De leerlingen van de *école de perfectionnement* (Tulle), die niet gezonden zijn naar de *centres de spécialisation*.

Al deze leerlingen ontvangen een algemeen en militair onderwijs, dat hen in staat stelt, overeenkomstig hun bekwaamheid, om of onder-officier te worden, of zich voor te bereiden tot het toelatingsexamen voor de officiersopleiding.

Te Autun bevinden zich de *centres de perfectionnement* voor de infanterie, cavalerie, artillerie en luchtvaart; te Versailles die voor de vechtwagens en de genie.

De leerlingen mogen, naar gelang van hun rangnummer bij het verlaten van de *école de base* en van de *école de perfectionnement* — rekening houdende met hun lichamelijke geschiktheid — een dezer *centres* kiezen.

Het aantal beschikbare plaatsen voor elk *centre* wordt jaarlijks door den Minister vastgesteld. De cursus van een *centre* duurt 9 maanden, de jongelieden evenwel, bestemd voor de cavalerie en artillerie, kunnen onder bepaalde omstandigheden dezen cursus volgen gedurende 5 maanden en komen alsdan bij hun korps.

b. *Sections d'enseignement spécial* voor topografie en schermen te Autun, welke een zeker aantal leerlingen ontvangen van 15 jaar en ouder, afkomstig van de *écoles de base*.

c. Een *section d'enseignement secondaire* te Autun, welke de leerlingen ontvangt, die onmiddellijk in de vierde klasse van de *école de base* zouden kunnen komen, en de leerlingen, behoorende tot de tweede klasse, die reeds in het bezit zijn van het brevet van *l'enseignement primaire supérieur*.

d. *Centres de spécialisation*. De leerlingen aan de school te Tulle — voor zoover zij het betrekkelijke diploma hebben verworven — kiezen aan het einde van het tweede jaar het wapen, waarbij zij wenschen te worden ingedeeld, en gaan daarna over naar een *centre de spécialisation* op voorwaarde dat zij den leeftijd van 17 jaar hebben bereikt. Na een verblijf van een jaar gaan zij voor goed over naar hun korps met een verbintenis voor 5 jaar.

De leerlingen, die niet bestemd zijn voor de *grandes écoles* door tusschenkomst van *le Prytanée militaire* (zie hierna), sluiten in 't algemeen op hun 18e jaar een verbintenis voor 5 jaar bij een korps.

Uit het vorenstaande blijkt, dat bijv. de Commandant van de *école militaire préparatoire* te Autun onder zijn bevelen heeft:

Een *école de base*;
de *centres de perfectionnement* voor de infanterie, cavalerie, artillerie en luchtvaart;

de sections de topographie et d'escrime;
de section d'enseignement secondaire.

Als bijlage is hierbij gevoegd een schematisch overzicht van de écoles militaires préparatoires.

Prytanée militaire (gevestigd te La Flèche).

Het doel van de Prytanée militaire is, zooals in het betreffende Besluit staat aangegeven, „aan de zonen van militairen van land-, zee- en luchtmacht een opvoeding te geven, die hen voorbereidt voor de militaire loopbaan”.

De inrichting biedt plaats voor 420 leerlingen, die nagenoeg geheel op kosten van den Staat worden opgeleid. In de eerste plaats komen daarvoor in aanmerking de zoons van officieren, in den oorlog gesneuveld of gestorven tengevolge van hun wonden; van officieren, in actieven dienst gestorven; voorts van gepensioneerde officieren, enz.

Het onderricht wordt gegeven overeenkomstig de studie aan de lycées de garçons. Bovendien worden de leerlingen ingeleid in de militaire wetenschappen en beoefenen zij de lichamelijke opvoeding, het zwemmen, schermen en paardrijden. Voorts wordt godsdienstonderricht gegeven aan hen, wier ouders zulks wenschen.

De *Prytanée militaire* is geheel op militairen voet ingericht. Aan het hoofd staat een hoofdofficier, bijgestaan door een majoor als ondercommandant en een inspecteur van het onderwijs.

De leerlingen worden gesplitst in twee afdeelingen (elk onder bevel van een kapitein), welke onderverdeeld zijn in compagnieën, elk onder een luitenant.

Ten aanzien van de leerstof zijn 6 klassen gevormd (de 6e is de laagste).

Voor toelating tot deze klassen moeten de leerlingen op 1 October den ouderdom hebben onderscheidenlijk van ten minste 12, 13, 14, 15, 16 en 17 jaar. Op den leeftijd van 21 jaar, bij uitzondering van 22 jaar, moet de leerling de inrichting verlaten.

Schema van de écoles militaires préparatoires.

ÉCOLES DE BASE.

1e jaar.	Les Andelys, Billom, Rambouillet, Saint-Hippolyte-du-Fort en Autun.				
	Groep A. Programma 1e jaar van „l'enseignement primaire supérieur”.			Groep B. Programma van den „Cours supérieur” van de „école primaire élémentaire”.	
E X A M E N.					
2e jaar.	„Enseignement général”.			„Enseignement préparatoire” (voor de school te Tulle).	
	Groep I Programma 2e jaar van „l'enseignement primaire supérieur” (Duitsch).	Groep II. Programma 2e jaar van „l'enseignement primaire supérieur” (Duitsch en Engelsch).	Groep III. Programma 1e jaar van „l'enseignement primaire supérieur”.	Groep I. Programma 2e jaar van „l'enseignement supérieur” (zonder Duitsch).	Groep II. Programma 1e jaar van „l'enseignement primaire supérieur” (zonder Duitsch).
				E X A M E N.	
3e jaar.	„Enseignement général”.				
	Groep I Programma 3e jaar van „l'enseignement primaire supérieur” (Duitsch)	Groep II. Programma 3e jaar van „l'enseignement primaire supérieur” (Duitsch en Engelsch).	Groep III. Programma 2e jaar van „l'enseignement primaire supérieur”.		
	EXAMEN.				
4e jaar.	Brevet „enseignement primaire supérieur” (éventueel).				

ÉCOLES, CENTRES DE PERFECTIONNEMENT.

Centres de perfectionnement.		Ecole d'Autun.		Ecole de Tulle.	
Autun. Infanterie, Cavalerie, Artillerie en Luchtvaart.	Versailles. Veechtwagens. Genie.	Topografie + + + + + + +	Schermen + + + + + + +	„Enseignement secondaire” Leerlingen 3e kl. v. d. écoles de base, en leerlingen na een afgelegd examen. Leerlingen voor de Prytanée militaire.	Gemeenschappelijke cursus werktuigkunde en electriciteit. (3 groepen). EXAMEN. cursus in electriciteit. cursus in werktuigkunde.

CENTRE DE SPECIALISATION. (Alleen voor de leerlingen van Tulle)

o.a. te Grenoble, Bourges, Clermont-Ferrand.	
--	--

K O R P S E N.	
----------------	--

Boekbespreking.

S. DE STACKELBERG. La guerre des gaz. Comment nous défendre? Avec 3 croquis. Lausanne, Edition de la Croix-Violette. 1931. Prijs Fr. 3,—.

Het boekje is een vervolg op een brochure van denzelfden schrijver, getiteld „Le péril chimique et la Croix-Violette”.

Schrijver, hoezeer gekant tegen den oorlog in het algemeen, wil niet speciaal den „chemischen oorlog uitbannen”. Hij acht den chemischen oorlog minder inhumaan dan den strijd met wapens en projectielen.

Het werkje geeft tal van wetenswaardigheden omtrent gasbescherming, oorlogsgassen, verliescijfers, enz., die aan de meeste lezers van „De Mil. Spectator” echter allicht bekend zijn uit andere verhandelingen.

Aan het slot wordt vermeld een *ontwerp* voor het „Violette-Kruis”, een internationale organisatie voor de bescherming van de burgerbevolking tegen den chemischen oorlog. Het ontwerp zou volgens den schrijver een rationeele oplossing zijn van het vraagstuk van den chemischen oorlog.

Ik acht het „Violette-Kruis” een „overbodig kruis”. Het Internationale *Rode-Kruis* heeft de zaak op onvolprezen wijze ter hand genomen en in uitvoering.

S.

La protection des populations civiles contre les bombardements. Consultations juridiques de A. HAMMERSKJÖLD¹⁾, Sir GEORGE MACDONOGH²⁾, M. W. ROYSE³⁾, VITTORIO SCIALOJA⁴⁾, MARCEL SIBERT⁵⁾, WALTER SIMONS⁶⁾, Jonkheer VAN EYSINGA⁷⁾, A. ZÜBLIN⁸⁾. Genève. Au Siège du Comité international de la Croix-Rouge. 1930. Imprimerie ALBERT KUNDIG.

Einde 1929 heeft het Duitsche Rode-Kruis een bedrag van 10.000 Mark ter beschikking gesteld van het Internationale R. Kr.-Comité, bestemd om dit Comité in de gelegenheid te stellen de adviezen van erkende deskundigen in te winnen met betrekking tot de volgende vraag: „Is het mogelijk de regels van het internationale recht te preciseeren,

1) Griffier van het Perm. Hof van Internat. Justitie. Gevolmachtigd Minister in disponibiteit (Zweden).

2) Luit-generaal, „Barrister at Law” (Gr.-Brittanje).

3) Hoogl. Internationaal Recht te Harvard (V.S.).

4) Senator te Scialoja (Italië).

5) Hoogl. Internat. Recht te Rennes (Frankrijk).

6) Hoogl. Oud-President van het Hoog Gerechtshof (Duitschland).

7) (Thans oud-) Hoogleeraar Internat. Recht te Leiden (Nederland).

8) Kolonel, Docteur in de Rechten (Zwitserland).

„die de burgerbevolking buiten de zône van het artilleriegevecht beschermen tegen de bombardementen van allerlei aard of om aan deze regels een meer zekere doeltreffendheid te geven?“

Het Internat. R. Kr.-Comité, gesteund door verschillende nationale R. Kr.-verenigingen, waartoe het zich had gewend, heeft zich daarop beijverd, onder de juridische „kopstukken“ van de verschillende landen enkelen aan te wijzen, beschikkende over juridische kennis en over ervaring omtrent militaire quaesties, aan wie het verzocht heeft advies te geven, als boven bedoeld.

De uitvoerige, gedocumenteerde beschouwingen en adviezen, bijna alle voorzien van zeer uitgebreide bronnen- en literatuuropgaven, van de teksten van de ter zake geldende verdragen, Oorlogsrecht, Volkenrecht, conclusies, wenschen geuit door conferenties, enz. enz., zijn samengebracht in dit boek.

De gewaardeerde bemoeiingen van het Internat. R.-Kr. met betrekking tot de bescherming der burgerbevolking tegen den chemischen oorlog, en de resultaten van de werkzaamheden van de internat. commissies van deskundigen te Brussel (1928) en te Rome (1929) zijn door den Oud-Inspecteur van den Geneesk. Dienst der Landmacht, N. SCHRIJVER, kort beschreven in „De Mil. Spectator“ 1929, blz. 235 v.v. en 343 v.v.

Waar te Brussel de werkzaamheden voornamelijk betrekking hadden op den *chemischen* aanval, is te Rome ook bijzondere aandacht gewijd aan *bombardement*.

De Deutsche afgevaardigde Dr. VON MÖLLENDORFF, Oud-Staatssecretaris, heeft er te Rome instantelijk op aangedrongen, dat een Conventie, door alle Staten onderteekend, ieder luchtbombardement, van welken aard dit ook moge zijn, als „internationale misdaad“ (crime international) zoude verklaren, moettende een dergelijk bombardement veroordeeld worden, zoowel in het Volkenrecht als in het Strafrecht. Hij gaf als zijne meening, dat er methoden moeten gevonden worden van *juridischen* aard en *niet van technischen* aard, om het onderwerpelijk gevaar af te wenden.

Zonder twijfel hebben deze beschouwingen van Dr. v. MÖLLENDORFF den stoot gegeven aan het stellen van de uitnoodiging van het Internat. R. Kr.-Comité aan de boven vermelde deskundigen.

Ik aarzel niet, het werk te signaleeren als een meesterlijk *studieboek*, van de hand van deskundigen bij uitnemendheid, vlot geschreven, aangenaam te lezen. Ik onthoud mij van het doen van enkele grepen: *alles* is even interessant en belangrijk. Ieder, die in het onderwerp belang stelt, schaffe zich het werk aan, hij vindt er stellig veel meer in dan hij verwacht.

Alarmkreet tot het Nederlandsche Volk. Giftgassenoorlog en Burgerbevolking, door MATTHIEU OOR. Drukker-Uitgever M. WATERREUS. *Roermond*, 1931. Prijs f 0,25.

De brochure vestigt de aandacht op het verschrikkelijke van een nieuwen oorlog, hoe ook de burgerbevolking zal te lijden hebben van bombardementen uit de lucht met giftgas- en scherfbommen; in het bijzonder zal de uitwerking op groote steden ontzettend zijn. De bevolking kan hiertegen onmogelijk afdoende worden beschermd.

S. vraagt, wat de Regeering ter zake zal doen.

Tegenstander zijnde van eenzijdige ontwapening, pleit S. voor krachtige actie om den oorlog uit te bannen. Hiermede zal wel een ieder het eens zijn; eveneens dat een nieuwe oorlog een ramp voor Europa zou zijn, afgescheiden van de gevaren van luchtbombardementen.

S. vergeet dat de luchtafweer sedert den oorlog zeer belangrijk is verbeterd; de goede bedoeling van den S. aanvaardende, achten wij toch de brochure wel wat al te pessimistisch getint.

C

Ter aankondiging ontvangen.

Handleiding voor het onderwijs in de gymnastiek ten dienste van het Nederlandsche Leger, de Koninklijke Marine en het Leger in Nederlandsch-Indië, door Dr. W. P. HUBERT VAN BLIJENBURGH, Res.-Majoor der Artillerie, Oud-Directeur der Militaire Gymnastiek- en Sportschool, Privaat-Doцент aan de Rijks-Universiteit te Utrecht. Vierde omgewerkte druk. W. L. en J. BRUSSE's Uitgeversmaatschappij N.V. *Rotterdam*, 1930.

Leerboek der Nomografie. De constructie van schaalnomogrammen voor betrekkingen met drie veranderlijken, door J. C. G. NOTTROT, Kapitein der Genie. P. NOORDHOFF (N.V.). *Groningen*, 1930.

Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914—1918. Herausgegeben vom österreichischen Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv. Zweiter Band. 1. und 2. Doppellieferung. *Wien*, 1930. Verlag der militärwissenschaftlichen Mitteilungen.

Alarmkreet tot het Nederlandsche Volk. Giftgassenoorlog en Burgerbevolking, door MATTHEU OOR. Drukker-Uitgever M. WATERREUS. *Roermond*, 1931. Prijs f 0,25.
